

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZETÉNEK
KUTATÁSI JELENTÉSEI

24.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET

Igazgató:
Moni:gl István

ISSN 0236-736-x

Sorozatszerkesztő:
Káposztás Ferenc
tudományos titkár

Irta:
Terestyéni Tamás

Lektorálta:
Békés Ferenc

NÉPESEDÉSPOLITIKAI TARTALMAK A SAJTÓBAN

Budapest
1985/2

T A R T A L O M J E G Y Z É K

I.	A NÉPESEDÉSPROPAGANDA TARTALMÁNAK VIZSGÁLATA	7
II.	NÉPESEDÉSPOLITIKAI TARTALMAK A SAJTÓBAN	11
	1. A vizsgálat leírása	11
	2. A népesedési kérdésekre foidított figyelem	12
	3. Tematika a népesedést érintő cikkekben	16
	4. A népesedési helyzet jellemzése	22
	5. A kedvezőtlen népesedési helyzet okai	23
	6. A népességcsökkenés tendenciájának követ- kezményei	26
	7. Társadalmi rétegek, csoportok megítélése népesedési szempontból	27
	8. A gyermekvállalással kapcsolatos pozitív értékek	28
	9. Az ideálisnak tartott népesedési helyzet jellemzői	31
	10. A népesedési helyzet pozitív irányu változ- tatásának propagált eszközei	32
	11. A népesedéspolitikai és szociálpolitikai intézkedések hatásai	36
	12. A népesedéspolitikai intézkedések intézményi kontextusa	36
III.	ÖSSZEFOGLALÁS	37
IV.	A TARTALOMELEMZÉS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ TIPOLOGIA- RENDSZER LEÍRÁSA	39

I. A NÉPESEDÉSPROPAGANDA TARTALMÁNAK VIZSGÁLATA

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének újabb kutatásai sorában jelentős szerepet kaptak azok, amelyek a népesedési magatartást befolyásoló kulturális-tudati tényezők vizsgálatára irányulnak. E kutatások egyik kiemelt feladata, hogy rendszeresen szolgáltatassanak adatokat a népesedéspolitikai intézkedések fogadtatásáról, valamint kutatási eredményekkel is segítsék elő a népesedéspropaganda hatékonyságát.

A népesedési kérdésekről meglévő közvélemény tartalmának, szerkezeti elemeinek vizsgálata szinte elképzelhetetlen azoknak a közléseknek a beható ismerete nélkül, amelyek a közvéleményt információkkal látják el, amelyek célja a vélemények, magatartások alakítása, befolyásolása. Hiszen a népesedéspolitika hatékonyságát már önmagában az is befolyásolhatja, hogy e politikát vezérlő értékek mennyire vannak összhangban a kor kulturájára jellemző értékrendszerrel, azzal a társadalomképpel, "korszellemmel", amely általánosságban is mintanyújtó, orientáló szereppel bír az adott történelmi korszakban. Ha túlságosan nagy a távolság a népesedéspolitika deklarált céljai és a társadalom általános érték-hierarchiája között, az intézkedésektől is szerényebb eredmények várhatóak, még ha azok jelentős anyagi ráfordításokkal is járnak. Márpedig elsősorban a tömegkommunikációs eszközök látják el azt a funkciót, hogy a népesedéspolitika céljait közvetítsék a lakosság, a közvélemény számára. Így a tömegkommunikációs tartalmak közlésében mutatkozó tendenciák megismerése két vonatkozásban is elengedhetetlen. A propaganda szakemberei számára azt mutathatja meg, hogy a tendenciák kellő összhangban vannak-e a népesedéspolitikát vezérlő legfőbb értékeivel és céljaival, számunkra - kutatók számára - pedig azt teszik lehetővé, hogy felmérjük: mekkora a távolság a közvélemény /vagy egyes rétegek, csoportok véleményei, nézetei/ valamint a propaganda-tartalmakban megfogalmazott értékek, célok között.

A népesedés problémáiról való társadalmi gondolkozásról /beleértve ebbe a politika művelőinek, a szakembereknek és a közvéleménynek a gondolkodását is/, az ezt vezérlő értékek rendszeréről és történelmi változásairól Magyarországon különlegesen jó alapanyagot kínál a tömegkommunikációs tartalmak elemzése. A népesedés problémái világszerte - és nálunk is - régóta, szorosan kapcsolódnak a politikához. Hazánkban ez a kapcsolódás sok körülmény miatt különösen szembetűnő /ilyen körülmény például az ország földrajzi elhelyezkedése, méretei, történelmének, nemzetiségi összetételének multja és jelene, társadalmi-gazdasági rendszerének alakulása, sorsfordulói stb./. Hiszen még a viszonylag kis változások is gyorsan és látványosan vonnak

maguk után a népesség strukturájára kiható változásokat.

Már a legnagyobb társadalmi probléma-érzékenységgel rendelkező író-szociográfusok, a második világháború előtti, nemzetközi rangu magyar szociográfia egyik középponti problémája volt az, hogy felfigyeltek azokra a társadalmi változásokra, amelyek alapvetően meghatározó népesedési folyamatokkal jártak együtt. Munkásságuk - megteremtve az ugynevezett "népesedési viták" hagyományát - a mai társadalmi gondolkodás számára is jól közvetíti azokat a korabeli eszméket, ideológiai áramlatokat, amelyek e népesedési folyamatokat kísérték.

Elsősorban az író-társadalom által kezdeményezett, de napjainkban már ennél jóval szélesebb körre is kiterjedő "népesedési viták" ma is érzékenyen követik a termékenység kisebb vagy nagyobb kilengéseit és általánosabban is a népesség alakulását - így tanui lehettünk az elmúlt évtizedekben az ún. 1960-as, 1970-es és 1980-as évek vitáinak. Ezek időbeli megfigyelése többé-kevésbé lehetővé tenné bizonyos, vezérlő értékek, értéktartományok továbbélésének, tartalmi- és formaváltozásainak, élettartamának, új értékek létrejöttének nyomonkövetését is.

Van azonban a tömegkommunikációs tartalmaknak egy másik szintje, amely a népesedési folyamatok, a népesedési kérdésekről alkotott vélemények befolyásolását célzó, legszélesebbkörű nyilvánosság számára preferált értékek, eszmények elemzésére nyújt lehetőséget. Míg az ún. "népesedési viták" közege /mind résztvevői, mind pedig közönsége/ erősen rétegspecifikus /pl. egyes folyóiratok, vagy az Élet és Irodalom című hetilap olvasóközönsége/, ugyyszólván "szakmai közönség", a rádió és a televízió, a napi sajtó azoknak az eszményeknek, értékeknek ad helyet, amelyeknek széleskörű elterjedésétől a politika a magatartások változását reméli. Megjelenési formájuk alkalmat ad a hivatalosan preferált értékek sűrített elérésére, tartalmi elemzésük alapján pedig az is konstatálható, hogy mekkora távolság van a "szakmai" vitákban és a népszerű propagandában megjelenő értékek, tartalmak között.

Az elmondottak alapján fogalmazódott meg bennünk az a terv, hogy a népesedéspolitika hatékonyságával kapcsolatos kutatásaink egészüljenek ki olyan tartalmi elemzésekkel, amelyek segítségével megkísérelhetjük felvázolni annak az értékstruktúrának a rendszerét, amelyre a népesedési problémákról való társadalmi gondolkodásmód rásimul. Ennek a - távolabbi - feladatnak képezi részét a tömegkommunikációs tartalmak vizsgálata

- az ún. népesedési viták elemzésének szintjén, és
- a populáris népesedéspropaganda szintjén is.

Kutatásunk egy további területét jelentheti, hogy - elsősorban az un. szakmai közönség előtt folyó népesedési viták azok, amelyekben olykor a korábbi történelmi időszakok /például a két világháború közötti periódus/ eszmei, ideológiai áramlatainak hatása is tetten érhető, vagy pedig amelyekben éppenséggel az 1950-es évek első felének népesedéspolitikája, illetve annak ideológiai környezete tűnik elő. /Érdekes, hogy e korábbi időszakokban keletkezett tudati jelenségek nyomai olykor közvéleménykutatásainkban is felbukkannak, pl. bizonyos hagyományok, előítéletek, sztereotípiák továbbélése formájában./ Ugy találjuk tehát, hogy a társadalmi gondolkodásmód értékeinek strukturájáról akkor alkothatunk csak teljes képet, ha azok vizsgálatában történelmileg messzebbre, legalább egy generációnyi távolságra visszanyulunk. Az első, tapogatózó lépések ebben az irányban is megtörténtek.

Lehetőségeink azonban természetesen behatárolták azt, hogy a konkrét kutatások végül is milyen területen és milyen szinten kezdődtek meg. Első kísérletként a populáris népesedéspropaganda szintjét választottuk ki, ennek is egy meglehetősen behatárolt szféráját, az irott sajtót. Döntésünk mellett szólt, hogy ennek a munkának a megkezdésével egyidőben indultak meg Intézetünkben a népesedési kérdésekkel kapcsolatos, rendszeres közvéleménykutatások. Így eleget tehattünk annak a - saját magunk által támasztott - kívánalomnak, hogy a közvélemény, valamint a vélemények információs bázisát jelentő tömegkommunikációs tartalmak vizsgálatát párhuzamosan, egymással szembeállítva lenne célszerű folytatni. Tekintettel a munka kísérleti jellegére, célszerűnek látszott vizsgálatunkat az irott sajtóra korlátozni, minthogy ennek dokumentumai egy hosszabb - kb. 20 éves - időtartamra is könnyűszerrel beszerezhetőek voltak, míg ezt a rádiós és televíziós közlemények esetében nem tudtuk volna biztosítani. Végül a döntés szempontjai között szerepet játszott az is, hogy az un. népesedési viták irott sajtóban ugyancsak jól elérhető anyagának tartalom-elemzése a népszerű propaganda-tartalmak elemzésétől eltérő metodikát igényel, amelynek kialakításához bizonyos tapasztalatokra is szükségünk van; ez az első kísérlet e tapasztalatainkat is gyarapította.

A tartalomelemzés módszere lehetővé teszi, hogy a vizsgálatra, elemzésre kerülő közleményeket - mintegy nagyító alá helyezve - több szempontból is megfigyeljük. Ám nem feledkezhetünk meg arról, hogy az elemzés céljaira kiválasztott közlemények /esetünkben a népesedéspolitikai tartalmat hordozó közlések/ mekkora részt, milyen arányt képviselnek abból az óriási információáramból, amelynek részei s amelyek a tömegkommunikációs és személyes, formális és informális csatornák sokaságán keresztül, nap mint nap elárasztják az embereket. Hatásuk, befolyásoló szerepük annak is függvénye, hogy hogyan simulnak bele ezek az "információ-részecskék" abba a valóságképbe, amelyet az emberek végülis kialakítanak maguknak az őket érő,

valamennyi információ alapján. Vizsgálatunk természetesen ebből semmit nem tud megmutatni. Mégis jó lehetőségként kínálkozott az, hogy a Tömegkommunikációs Kutatóközpont évek óta folytat olyan kutatásokat, amelyek a rádiós, televíziós és sajtóközlemények politikai, társadalmi, gazdasági tartalmainak strukturáltságát vizsgálják, s amelyek tartalmazznak arra vonatkozó adatokat is, hogy ezeken belül mekkora arányt képviselnek a népesedési tartalmakat hordozó közlemények. E kutatásokat Terestyéni Tamás nyelvész-szociológus, a Tömegkommunikációs Kutatóközpont tudományos munkatársa irányítja, aki résztvett kutatási tervünk kialakításában és megszervezésében, elkészítette az elemzés alapjául szolgáló tipológiarendszert és a statisztikai adatok elemzését. Az elemzés alapjául szolgáló adatok kiválogatását és regisztrálását a KSH Könyvtárának munkatársai végezték, a "lekódolt" anyag pedig gépi adatfeldolgozásra került.

Arra természetesen nem volt lehetőség, hogy a hazai politikai sajtó teljes mezejét alá vessük a vizsgálatnak. Az adatgyűjtést így olyan forrásokra korlátoztuk, amelyek a sajtóstruktúrában elfoglalt helyük és intézményes háttérük következtében viszonylag közvetlenül tükrözik a népesedési helyzettel kapcsolatos állásfoglalásokat és szándékokat, olvasóközönségük terjedelme és összetétele alapján pedig feltehetően a közvéleményben is élénkebb reagálásra tarthatnak számot. E szempontoknak megfelelően a Népszabadság és a Magyar Nemzet című országos napilapokat, valamint a Nők Lapja című hetilapot választottuk ki a vizsgálat céljaira.

A vizsgálati minta időbeli összetételét is korlátoznunk kellett, hiszen 20-25 teljes évfolyam feldolgozása a várható eredményekhez képest aránytalanul nagy befektetést igényelt volna. Ezért a mintát időben szintén szűkíteni kellett. Azokat a - népesedési szempontból "eseménydusabb" - éveket igyekeztünk kiválasztani, amelyek megközelítőleg egybeestek a népesedési viták és intézkedések idejével, illetve közvetlenül követték azokat. Feltételeztük, hogy ezekben az években jelentősebb mennyiségű és pregnánsabb, explicitebb tartalmu írás jelent meg, mint a kevésbé "eseménydus", közbeeső időszakokban. Így végülis a következő évekre esett a választás: 1962, 1967, 1970, 1974, 1978 és 1982.

Jelen vizsgálat tapasztalatait felhasználva - az Intézet munkatervének megfelelően - a népesedéspropaganda tartalmainak elemzését szeretnénk kiterjeszteni az elmúlt periódusban megjelent, elsősorban a szűkebb közönség érdeklődésére számotartó, ún. népesedési viták tartalomelemzésére is.

S.Molnár Edit

II. NÉPESEDÉSPOLITIKAI TARTALMAK A SAJTÓBAN

A tömegkommunikációs eszközök egyik legfontosabb társadalmi funkcióját az újabb kutatások abban látják, hogy ezen eszközök - a kommunikációs tartalmak tendenciózus kultiválása útján - a közönség számára a különféle témaköröknek egy olyan fontossági hierarchiáját, "napirend"-jét mutatják fel, amely azt sugallja, hogy melyek az éppen aktuális, az igazán jelentős, a sürgős megoldásra váró társadalmi kérdések és problémák. Napirend-kijelölő funkciójuk következtében a tömegkommunikációs források jelentős mértékben hozzájárulhatnak a közönség figyelmének irányításához, a közvélemény alakításához.

1. A vizsgálat leírása

Vizsgálatunk a Népszabadság és a Magyar Nemzet című napilapokra és a Nők Lapja című hetilapra terjedt ki, tehát olyan forrásokra, amelyek a legszélesebb közönséghez szólnak. Szakmai természetű /tudományos/ és erősen rétegspecifikus /pl. Élet és Irodalom/ sajtótermékekkel nem foglalkoztunk; az ezekben olvasható helyzetleírások, elemzések és viták tanulmányozása a miénktől eltérő megközelítést és módszert igényel.

Az elemzési minta időben a vizsgált sajtótermékek alábbi évfolyamaira terjedt ki:

- 1962
- 1967
- 1970
- 1974
- 1978
- 1982

A mintaéveket igyekeztünk úgy kiválasztani, hogy egyfelől hosszabb időszakot fogjanak át, másfelől fedjék le azokat az időpontokat /pl. 1967, 1974/, amikor fontos népesedéspolitikai intézkedések születtek.

Mivel előzetes információgyűjtéseink szerint a népesedéspolitikai tartalmak részesedése a vizsgált sajtótermékek tematikájának egészében meglehetősen alacsony, az egyes évfolyamokon belül nem alkalmaztunk mintavételt, hanem elemeztük az összes olyan cikket, amely:

1. fő témájaként - gyakorlatilag terjedelmének egészében - népesedési kérdéssel foglalkozik;
2. fő témájaként nem népesedési kérdéssel foglalkozik, de - rövid-hosszabb terjedelemben - népesedési témát is érint, illetve említ.

Vizsgálatunk módszere tartalomelemzés volt. Ugy jártunk el, hogy előzetes adatgyűjtések alapján összeállítottuk az elemzési szempontoknak és kategóriáknak egy listáját, majd a mintába került cikkekben regisztráltuk az ezen szempontok, illetve kategóriák alá eső szövegrészletek /fogalmak, témák stb./ előfordulását, végül az előfordulási gyakoriságokból ujságonként és évfolyamonként elemi statisztikákat képeztünk.

A tartalomelemzés kategóriarendszerét úgy terveztük, hogy minimálisan az alábbi kérdésekre választ kaphassunk:

- Milyen figyelmet szentelnek a vizsgált sajtótermékek a népesedési kérdéseknek a tömegkommunikációs tematika más összetevőjéhez képest?
- Milyenek ábrázolja, hogyan értelmezi és értékeli az elemzett anyag az adott népesedési helyzetet?
- A vizsgált sajtótermékek összefüggésbe hozzák-e, magyarázzák-e az adott népesedési helyzetet különféle társadalmi-kulturális tényezőkkel, illetve okokkal, és ha igen, akkor milyenekkel?
- Milyen magatartásmódokat propagál vagy éppen stigmatizál az elemzett anyag a népesedési helyzet kapcsán: milyen értékorientációk figyelhetők meg a népesedési tartalmakban?
- Milyen beavatkozásokat javasol, illetve propagál a tömegkommunikáció a népesedési helyzet javítására a vizsgált sajtótermékekben?
- Foglalkozik-e az anyag a népesedéspolitikai intézkedések hatásaival, és ha igen, hogyan ábrázolja azokat?
- Az elmúlt két évtizedet tekintve változott-e, és ha igen, akkor milyen vonatkozásokban a nagyközönségnek szánt sajtótermékek népesedési propagandája?

2. A népesedési kérdésekre fordított figyelem

Vizsgálatunk leírásánál már utaltunk arra, hogy előzetes adatgyűjtéseink szerint a népesedés témaköre meglehetősen csekély arányban részesedik a vizsgált sajtótermékek szerkesztői összterjedelméből. Elemzésünk ezt a megfigyelést egyértelműen megerősítette: különösen azoknak a cikkeknek a mennyisége bizonyult alacsonynak, amelyek fő témájaként foglalkoztak népesedési kérdésekkel.

1. A népesedést fő témaként tárgyaló cikkek mennyisége
/abszolút számokban/

Lapok	1962	1967	1970	1974	1978	1982
Népszabadság	0	7	9	36	3	6
Magyar Nemzet	3	10	16	27	9	17
Nők Lapja ¹	0	1	62	11	12	2

2. A népesedést melléktémaként érintő cikkek mennyisége
/abszolút számokban/

Lapok	1962	1967	1970	1974	1978	1982
Népszabadság	50	121	150	163	114	111
Magyar Nemzet	47	38	134	121	158	172
Nők Lapja ²	51	40	88	82	79	158

E két táblázat mindenekelőtt azt jelzi világosan, hogy a napilapokban egészen csekély figyelem irányult a népesedéspolitikára. Bár a Nők Lapjánál egy-egy számra átlagosan több olyan cikk is esett, amely rövidebben-hosszabban érintett népesedési kérdéseket, a népesedéspolitika ott sem állt a tömegkommunikációs figyelem előterében.

Az is kitűnik a táblázatokból, hogy a népesedési kérdésekre fordított figyelem intenzitása jelentős változásokon ment keresztül a vizsgált huszéves időszakban. Mindhárom sajtóforrásról egyaránt elmondható, hogy bennük a hatvanas évek elejétől a hetvenes évek első feléig nagy mértékben megnövekedett a népesedéspolitikai témák iránti érdeklődés. Ezt követően azonban a Népszabadságnál a nyolcvanas évek elejére a figyelem intenzitásának határozott csökkenése következett be, a Magyar Nemzetben viszont folyamatosan tovább erősödött a népesedési témák említéseinek

¹ A Nők Lapjánál 1970-ben azért találunk kiugróan magas értéket, mert ebben az évben a lap Élünk Magunknak címmel vitasorozatot indított, amely központi helyen foglalkozott népesedési kérdésekkel.

² A Nők Lapjánál 1982-ben tapasztalható kiugróan magas értéket ismét egy vitasorozat magyarázza, amely Vissza a fakanálhoz címmel a nők helyzetével foglalkozott, és ebből adódóan számos hozzászólás érintett népesedéssel összefüggő problémákat.

aránya, bár a kifejezetten és teljes terjedelmükben népesedési témájú cikkek száma itt is csökkent. A Nők Lapjára is inkább a csökkenő tendencia jellemző a hetvenes évek első felétől, annak ellenére, hogy 1982-ben az említett vitasorozat jelentősen emelte a szóbanforgó témakör említéseinek arányát. Ugy tűnik tehát, hogy a nagyközönségnek szánt sajtótermékekben a hetvenes évek első fele volt a népesedési téma "virágzásának" korszaka. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ez a virágzás nagyonis viszonylagos: a népesedési kérdéskör részaránya a sajtótematika egészében 1970-ben és 1974-ben is egészen csekély.

Azt, hogy a tömegkommunikációs tematikában a népesedéspolitikai problémakör nem foglal el jelentős helyet, más irányú vizsgálatok is alátámasztják. Egy, a Tömegkommunikációs Kutatóközpontban végzett tartalomelemzésből, amely a Népszabadság, a Magyar Nemzet, a Kisalföld, és a Keletmagyarország című napilapok 1982-es évfolyamának belpolitikai rovataira, valamint a rádió és a televízió 1982. évi adásainak non-fiction műsoraira terjedt ki, kiemeltük a népesedéspolitikával kapcsolatos információkat. Ime a hat érintett tömegkommunikációs forrás közléseinek a fő témájuk szerinti megoszlása.

3. A közlések fő témája a hazai tömegkommunikációs eszközökben 1982-ben
/százalékban/

gazdasági élet	41,3
belpolitika	16,8
közoktatás, közművelődés	7,4
életmód, életvitel	3,5
egészségügy	3,2
évfordulók, megemlékezések, ünnepek	3,1
életszínvonal, társadalmi csoportok, rétegek helyzete	3,0
művészetek	2,7
település-fejlődés	2,6
emberi kapcsolatok, család	2,6
közbiztonság, bűnözés	2,1
érdekességek, "szines" hírek	1,7
lakáshelyzet	1,5
környezetvédelem	1,5
idegenforgalom	1,4
tudományok	1,4
jog, igazságszolgáltatás	1,2

szerencsétlenségek, balesetek, természeti csapások	1,1
honvédelem	0,5
népesedés	0,1
vallás, egyházak	0,1
egyéb	1,2
összesen	100,0
N	3189

Látható a táblázaton, hogy a népesedéssel fő témaként foglalkozó cikkek, illetve rádió- és tévéműsorok a gyakorisági lista legvégén találhatóak. Lényegében ugyanezt tapasztaljuk akkor is, ha a közlések által említett társadalmi problémák listáján a népesedési problémáknak az említési gyakoriságuk szerinti elhelyezkedését vizsgáljuk.

4. Néhány fontosabb társadalmi probléma említési aránya 1982-ben
/százalékban/

a közélet problémái /korrupció, protekciózás, bürokratizmus stb./	13,2
társadalmi egyenlőtlenségek	12,7
a munkával kapcsolatos problémák /laza munka- fegyelem, szakértelem hiánya stb./	11,4
az életmóddal és életvitellel kapcsolatos problémák	10,7
az emberi kapcsolatokkal, viszonyokkal össze- függő problémák /magány, elidegenedés stb./	9,2
környezetvédelmi problémák	5,9
a lakásprobléma	4,3
deviancia-jelenségek /öngyilkosság, alkoho- lizmus, neurózis stb./	2,9
bűnözés	2,8
népesedési problémák	2,2
N ³	3189

³ Az összeg nem egyenlő 100 százalékkal, mivel a vizsgált közlések közül nem mindegyik említett valamilyen társadalmi problémát vagy népesedési témakört, illetve egy közlés többféle problémát vagy népesedési témakört is említhetett.

Az idézett vizsgálat szerint azoknak a témaköröknek a gyakorisága is egészen alacsony volt, amelyek önmagukban nem demográfiai természetűek, de közvetve szorosan összefüggnek a népesedési helyzettel.

5. Néhány, a népesedési helyzettel közvetve összefüggő témakör gyakorisága 1982-ben
/százalékban/

a sokgyermekesek helyzete	0,5
az idősek, a nyugdíjasok helyzete	0,9
szociálpolitikai, népesedéspolitikai intézkedések	2,7
a lakosság egészségügyi kulturája	0,7
az egészségügyi ellátás színvonala	2,1
válások, a családi kötelek lazulása	0,2
családtervezés	0,2
gyermeknevelési kérdések	1,0

N⁴

3189

3. Tematika a népesedést érintő cikkekben

A népesedéssel összefüggő tartalmak tematikus jellegzetességeit két szempontból vizsgáltuk. Először azt vettük szemügyre, hogy mi volt a fő témája azoknak a cikkeknek, amelyek a népesedési kérdéseket rövidebb-hosszabb terjedelemben mellék-témaként érintették, majd pedig azt igyekeztünk megragadni, hogy maguknak a népesedési tartalmaknak milyen a tematikus összetételük. Az előbbi esetben arra vártunk választ, hogy milyen tágabb kontextusba ágyazódik a népesedés témaköre, az utóbbiban pedig, hogy milyen népesedési témák állnak az előtérben.

Egészében véve mindhárom sajtóforrásra az volt a jellemző, hogy népesedéspolitikai kérdéseket elsősorban olyan cikkekben említettek, amelyeknek fő témája az egészségügy, a közoktatás, az életszínvonal alakulása /ezen belül a társadalmi rétegek és csoportok helyzete, valamint a szociálpolitika/ és a család intézménye volt. Ezen az általános tendencián belül a különböző forrásokban időszakonként változott a népesedési témák jellegzetes kontextusa.

⁴ Az összeg nem egyenlő 100 százalékkal, mivel a vizsgált közlések közül nem mindegyik említett valamilyen társadalmi problémát vagy népesedési témakört, illetve egy közlés többféle problémát vagy népesedési témakört is említhetett.

6. A népesedési témák jellegzetes kontextusa forrásonként
és időszakonként⁵

Évfolyamok	Népszabadság	Magyar Nemzet	Nők Lapja
1962	egészségügy	egészségügy	család
	közoktatás	család	egészségügy
	család	tudományok	
	emberi kapcsolatok, közösségek	gazdasági élet	
1967	közoktatás	család	család
	család	egészségügy	egészségügy
	államélet /intézkedések, rendelkezők/	államélet	életszínvonal
	gazdasági élet	közigazgatás	
	életszínvonal	életszínvonal	
	egészségügy		
1970	közoktatás	egészségügy	család
	család	közoktatás	egészségügy
	egészségügy	gazdasági élet	életszínvonal
	jogi kérdések	család	emberi kapcsolatok
1974	család	család	család
	jogi kérdések	társadalmi szervezetek tevékenysége /Népfront, szakszervezetek, Nótanács stb./	egészségügy
	egészségügy		közoktatás
		államélet	gazdasági élet
		gazdasági élet	
1978	közoktatás	közoktatás	család
	életszínvonal	életszínvonal	életmód
	jogi kérdések	család	
		egészségügy	
		államélet	
1982	életszínvonal	egészségügy	egészségügy
	egészségügy	társadalmi szervezetek tevékenysége	család
	közoktatás		életmód
			életszínvonal
		jogi kérdések	

⁵ A táblázat azt tünteti fel, hogy milyen fő témájú cikkekben fordult elő népesedési kérdés viszonylag nagy - 8 százalékot meghaladó - gyakorisággal.

A Népszabadság mindvégig erőteljesen összekapcsolta a közoktatás kérdéseit /teiskolázás, évfáratok, iskolai férőhelyek stb./ népesedési ügyekkel. Hasonlóképpen gyakran bukkantak fel népesedési melléktémák az egészségügyről szóló cikkeiben, különösen 1962-ben és 1982-ben. Leginkább a Népszabadságra jellemző, hogy jogi vonatkozású közléseiben évfolyamról évfolyamra emelkedő arányú említés történik népesedéspolitikai intézkedések /munka/ jogi összefüggéseiről. Ugyanakkor folyamatosan csökken lapjain az olyan közlések aránya, amelyek a család kontextusában érintenek népesedési témákat. A másik két sajtóforráshoz képest a Népszabadságban gyakrabban fordulnak elő népesedési melléktémák az életszínvonalról és a szociálpolitikáról szóló írásokban: az életszínvonal és a népesedés problematikájának összekapcsolása különösen az 1982-es évfolyamban erősödik fel.

A Magyar Nemzetben a népesedési témáknak az egészségügyi tartalmú cikkekben történő említése a leggyakoribb, de a nyolcvanas évek elejéig a család témaköre is jellemző kontextusként szerepel. A népesedési ügyeknek a közoktatással való összekapcsolása kevésbé erőteljes, mint a Népszabadságban, viszont a hetvenes évek elejétől viszonylag nagy hangsúlyt kap a népesedéspolitikára a különféle társadalmi szervezetek tevékenységéről szóló cikkeiben.

A Nők Lapjában mindvégig a család a népesedési témák legjellegzetesebb kontextusa, a hetvenes évek közepétől azonban veszít a súlyából. Ezzel párhuzamosan szaporodnak a népesedési kérdéseknek az egészségügyről, az életmódról és az életszínvonalról szóló cikkekben történő említései. A másik két laphoz képest a Nők Lapjában meglehetősen alacsony a népesedési kérdéseknek a közoktatási tartalmú írásokban való előfordulási aránya.

A mindhárom forrásban érvényesülő általános időbeli tendenciaként azt emelhetjük ki, hogy a népesedési témáknak a családról szóló közlések kontextusában történő említései valamelyest visszaszorulnak, viszont az egészségügyről és az életszínvonal-politikáról szóló közlésekben való említései jelentősen szaporodnak a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején.

Amikor azt a kérdést vizsgáltuk, hogy hogyan tevődik össze a három sajtóforrás népesedési tematikája, az előtérben álló kérdésköröknek az alábbi rangsorát találtuk évfolyamonként.

7. A népesedési tematika összetétele forrásonként és időszakonként⁶

Évfolyamok	Népszabadság	Magyar Nemzet	Nők Lapja
1962	gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyok /bölcsőde, óvoda, iskolai helyek/	egészségügyi kérdések /ellátás, szülé- tésszabályozás stb./	népesedéssel kap- csolatos egyéni vélemények és döntések bemutatá- sa
	egészségügyi kérdések	gyermekneveléssel kapcsolatos infra- strukturális vi- szonyok	gyermekneveléssel kapcsolatos infra- strukturális vi- szonyok
	a nők munkavállalásá- nak és a népesedésnek a kapcsolata az áruellátás és a népesedés összefüggé- sei	az áruellátás	
1967	gyermekneveléssel kapcsolatos infrastru- kturális viszonyok	gyermekneveléssel kapcsolatos infra- strukturális vi- szonyok	a család és a né- pesedés összefüggé- sei
	népesedéspolitikai intézkedések	népesedéspolitikai intézkedések	egyéni vélemények és döntések bemu- tatása
	egészségügyi kérdések	a nők munkavállalá- sának és a népesedés- nek a kapcsolata	gyermekneveléssel kapcsolatos infra- strukturális vi- szonyok
	gazdasági lehetőségek a népesedési helyzet javításában /intézkedé- sek, támogatások gazdasági fedezete stb./	a család és a népese- dés összefüggései	jogi kérdések a népesedéspolitikai intézkedésekkel kapcsolatban
1970	gyermekneveléssel kapcsolatos infrastru- kturális viszonyok	gyermekneveléssel kapcsolatos infra- strukturális vi- szonyok	a család és a né- pesedés összefüggé- sei
	egészségügyi kérdések	egészségügyi kérdések	a népesedési prob- lémák és a társad- almi tudat összo- függései
	a lakáshelyzet		egyéni vélemények és döntések bemu- tatása a nők munkavállala- sának és a né- pesedésnek a kap- csolata a nők társadalmi helyzetének válto- zása

⁶ A táblázat azokat a népesedési tematikán belüli témaköröket tünteti fel, amelyek viszonylag nagy - 8 százalékot meghaladó - gyakorisággal fordultak elő az anyagban.

Évfolyamok	Népszabadság	Magyar Nemzet	Nők Lapja
1974	<p>gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyok</p> <p>egészségügyi kérdések</p> <p>népesedéspolitikai intézkedések</p> <p>gazdasági lehetőségek a népesedési helyzet javítására</p> <p>jogi kérdések népesedéspolitikai intézkedésekkel kapcsolatban</p> <p>a lakáshelyzet</p>	<p>gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyok</p> <p>egészségügyi kérdések</p> <p>a család és a népesedés összefüggései</p>	<p>a család és a népesedés összefüggései</p> <p>egyéni vélemények és döntések bemutatása</p> <p>gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyok</p>
1978	<p>gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyok</p> <p>gazdasági lehetőségek a népesedési helyzet javítására</p> <p>egészségügyi kérdések</p> <p>a lakáshelyzet</p> <p>jogi kérdések a népesedéspolitikai intézkedésekkel kapcsolatban</p>	<p>gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyok</p> <p>egészségügyi kérdések</p> <p>a család és a népesedés összefüggései</p> <p>a lakáshelyzet</p>	<p>egyéni vélemények és döntések bemutatása</p>
1982	<p>egészségügyi kérdések</p> <p>jogi kérdések a népesedéspolitikai intézkedésekkel kapcsolatban</p> <p>gazdasági lehetőségek népesedési helyzet javítására</p> <p>gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyok</p>	<p>egészségügyi kérdések</p> <p>gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyok</p>	<p>a család és a népesedés összefüggései</p> <p>a nők munkavállalásának és a népesedésnek a kapcsolata</p> <p>egészségügyi kérdések</p>

A leggyakoribb népesedési témakörök összetétele a Népszabadságban és a Magyar Nemzetben nagy hasonlóságot mutat: mindkét napilap folyamatosan napirenden tartotta a népesedéssel összefüggő egészségügyi kérdéseket /az egészségügyi ellátás színvonala, születésszabályozás stb./ és a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális problémákat /bölcsődei, óvodai ellátás, iskolázási lehetőségek stb./. Mindkét lapra jellemző volt, hogy a hatvanas évek elejétől folyamatosan emelkedett bennük az olyan közlések aránya, amelyek a népesedés és a lakáshelyzet összefüggéseit érintették. Ez az emelkedés a hetvenes évek végéig tartott, majd 1982-re a lakáshelyzetre kitekintő népesedési tartalmak aránya meredeken lezuhant, közvetlenül visszatükrözve az állami lakásépítések megtorpanását. A hasonlóságok mellett különbségek is mutatkoznak. A Népszabadság a vizsgált időszakban egyre növekvő arányban foglalkozott a népesedéspolitikai intézkedésekkel kapcsolatos jogi kérdésekkel; ezek a Magyar Nemzetben nem kaptak jelentősebb szerepet. Ezzel szemben a család és a népesedés összefüggésének témaköre inkább az utóbbi lapban hangsúlyozódott.

A napilapokétól némileg eltért a Nők Lapja népesedési tematikája. Az eltérés fő oka az volt, hogy a Nők Lapja jelentős - bár egyre csökkenő - arányban közölt olyan írásokat /vitahozzászólásokat, olvasói leveleket/, amelyek egyének, illetve családok gyermekvállalással kapcsolatos nézeteit vagy döntéseit mutatták be az olvasóknak. Szerepet játszott az eltérésben az is, hogy a Nők Lapja az egész időszakban mindvégig erőteljesebben hangsúlyozta a család és a népesedés összefüggéseit, mint a napilapok. Végül azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a Nők Lapja - megcélzott olvasóközönségből és profiljából adódóan - a népesedési kérdések kapcsán is a napilapokénál nagyobb figyelmet fordított a nők társadalmi helyzetének alakulására, a nők munkavállalásának, foglalkoztatásának témaköreire.

Nem érdektelen azt is megvizsgálni, hogyan alakult időben a kevésbé frekvenciált népesedési témakörök gyakorisága a sajtóban. Az elemzés egyik meglepőnek tűnő eredménye, hogy a népesedési tematikában mindhárom forrásnál egyre csökkenő arányban fordulnak elő a szó szorosabb értelmében vett demográfiai kérdések: a születésszám és a halandóság változása, a népesség kor szerinti összetétele, statisztikai adatok, mutatók stb. Ennek feltehetően az az oka, hogy a vizsgált sajtótermékek egyre inkább általánosan elfogadottnak, közhelyszerűnek érzik a népesedési helyzet kedvezőtlen alakulásával kapcsolatos információkat, és nem érzik szükségét annak, hogy újra és újra felvonultassák a demográfiai érveket és bizonyítékokat. A demográfiai jellegű megközelítés csekély súlyával függhet össze, hogy mindhárom sajtótermékben csak egészen alacsony arányban fordulnak elő olyan közlések, amelyek a népesedés és a társadalmi rétegződés viszonyával /népesedési helyzet különböző társadalmi rétegekben és csoportokban, a társadalmi átrétegződések hatásai stb./, a népesedési

helyzet történelmi előzményeivel, gyökereivel, valamint más országok népesedési tendenciáival foglalkoznak.

A napilapokban a Nők Lapjával ellentétben a hetvenes évek elejétől kezdve meglehetősen ritkán fordulnak elő olyan írások, amelyek a népesedési helyzet kapcsán kitekintenek a nők társadalmi helyzetének változásaira és a nők gyakorlatilag teljes foglalkoztatásának hatásaira.

A lakáshelyzetet leszámítva mindhárom lapban és az összes évfolyamban kevés szó esett az életszínvonal és a népesedés összefüggéseiről /a jövedelmi viszonyok vélt vagy valóságos kapcsolata stb./ és csak a Népszabadság 1962-es évfolyamában történt jelenősebb arányú említés az áruellátás és a népesedés esetleges kapcsolatáról.

A társadalmi tudat és a népesedési helyzet összefüggésének témaköre /értékorientációk, értékválasztások stb./ egyedül a Nők Lapjának 1970-es évfolyamában jelentkezett nagyobb gyakorisággal, a népesedéspolitikai intézkedések hatásairól pedig mindvégig alig esett szó.

Bár a leggyakoribb népesedési témák előfordulási arányát nem éri el, tendenciaszerű lehet, hogy a népességminőség /koraszülések és hatásaik, testi és szellemi fogyatékoság, a népesség egészségi állapota stb./ témaköre, amelyről a hatvanas és a hetvenes években csak elvétve történt említés, 1982-ben mindhárom sajtóforrásban, de elsősorban a két napilapban, jelentős mértékű felfutásnak indult.

Egészében véve megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a sajtó népesedés tematikáját a kisebb-nagyobb átrendeződések ellenére mindvégig egészségügyi kérdések és a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyokra vonatkozó tartalmak uralták. A figyelem előterében a születésszabályozás, a terhesgondozás, az egészségügyi ellátás színvonala, a bölcsődei és óvodai elhelyezés gondjai álltak, ami arra látszik utalni, hogy a sajtó értelmezésében népesedési problémáink kizárólag a gyermekvállalásra, illetve a gyermekvállalással közvetlenül összekapcsolódó tényezőkre redukálódnak.

4. A népesedési helyzet jellemzése

A vizsgált napilapok az éppen adott népesedési helyzetet általánosságban véve inkább kedvezőtlennek ítélték meg: ha attól óvakodtak is, hogy tragikus sorscsapásnak tekintsék, mindenképpen aggodalomra okot adó jelenségnek látták, illetve láttatták, bár akadtak olyan közlések is, amelyek elismerték ugyan a népesedés alakulásának kedvezőtlen voltát, különösebb aggodalomra nem éreztek okot.

Az ország népesedési helyzetét jellemző negatív jelenségek közül mindhárom

lap az összes vizsgált évfolyamban a születések, illetve a gyermekek alacsony számát emelte ki. Egyéb kedvezőtlen jelenségekről, úgy mint a nagy, illetve növekvő halandóságról, az idős /nyugdíjas/ korosztályok aránytalan növekedéséről, az aktív munkaerő csökkenéséről, az egészségtelen demográfiai hullámzásokról alig-alig esett szó. Azok az írások, amelyek - főképpen a népesedéspolitikai intézkedések kapcsán - pozitív jelenségeket /is/ említette, szinte kizárólag a születések számában mutatkozó javuló tendenciákra hívták fel a figyelmet. Mindez ismét arra utal, hogy a sajtó értelmezésében a népesedési kérdések erőteljesen a születésszám alakulására redukálódnak.

Feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy - bár a vizsgált anyag egésze egyértelműen a népesedési helyzet kedvezőtlen voltát sugallta, és így eleve magában hordta az értékelés mozzanatát - mindhárom lapban és az összes évfolyamban meglehetősen alacsony volt azoknak a közléseknek a száma, amelyek közelebbről bemutatták volna az ország népesedési helyzetét jellemző negatív és pozitív jelenségeket és ezáltal explicit értékelést adtak volna. Ez bizonyára összefügg a sajtó népesedési tematikájának azzal a korábban már említett sajátosságával, hogy benne a szó szorosabb értelmében vett demográfiai kérdések viszonylag kis figyelmet vontak magukra. Természetesen nem szeretnénk azt állítani, hogy a nagyközönségnek szóló sajtó funkciója lenne a negatív és pozitív népesedési jelenségek, tendenciák számbavétele és elemzése, mindenesetre jobban elősegítené a közvélemény tárgyilagos tájékozódását, ha a napi- és hetilapokból pontosabb, szélesebb körű demográfiai információkat kapnának.

Arra is fel kell hívnunk a figyelmet, hogy a Népszabadság - különösen a hetvenes évek elejétől kezdve - igyekezett a kedvező tendenciákra építeni népesedési propagandáját. Ennek jegyében igen erősen hangsúlyozta a gyermekgondozási segély bevezetése nyomán fokozódó gyermekvállalási kedvet.

5. A kedvezőtlen népesedési helyzet okai

Az elemzett anyagnak mintegy az egynegyedében találtunk olyan szövegrészleteket, amelyek a magyarázat igényével a kedvezőtlen népesedési helyzet okait kutatták. Az okok között megkülönböztettünk olyanokat, amelyek objektív társadalmi, történeti, demográfiai, gazdasági körülményekkel kapcsolatosak, és olyanokat, amelyeknél inkább a szubjektív, az egyéni, a tudati oldal áll az előtérben.

A Népszabadság és a Magyar Nemzet az összes vizsgált évfolyamban elsősorban objektív okokra vezette vissza a kedvezőtlen népesedési helyzetet, ezzel szemben a Nők Lapjában jelentős hangsúlyt kaptak a szubjektív tényezők, sőt, 1967-ben és 1970-ben az utóbbiak voltak túlsúlyban.

8. A kedvezőtlen népesedési helyzet objektív okai a
sajtó értelmezésében⁷

Évfolyamok	Népszabadság	Magyar Nemzet	Nők Lapja
1962	a kis előfordulási gyakoriságok miatt nem értelmezhető	a kis előfordulási gyakoriságok miatt nem értelmezhető	a kis előfordulási gyakoriságok miatt nem értelmezhető
1967	a kis előfordulási gyakoriságok miatt nem értelmezhető	a családra nevelés hiánya	a családra nevelés hiánya
1970	a kedvezőtlen lakáshelyzet a fiatal házások kedvezőtlen gazdasági helyzete	a családra nevelés hiánya a meglévő népesedéspolitikai intézkedések hatástalansága a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra hiányai a válások nagy száma a nők tömeges foglalkoztatottsága	a családra nevelés hiánya a sokgyermekesek kedvezőtlen gazdasági helyzete a meglévő népesedéspolitikai intézkedések hatástalansága megfelelő népesedéspolitikai intézkedések hiánya a nők tömeges foglalkoztatottsága a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra hiányai
1974	a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra hiányai a kedvezőtlen lakáshelyzet a születésszabályozásnak az egészségre káros módszerei a meglévő népesedéspolitikai intézkedések hatástalansága	a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra hiányai a kedvezőtlen lakáshelyzet a sokgyermekesek kedvezőtlen gazdasági helyzete megfelelő népesedéspolitikai intézkedések hiánya	a családra nevelés hiánya a válások nagy száma a gyermekvállalással kapcsolatos infrastrukturális viszonyok hiányai
1978	a kis előfordulási gyakoriságok miatt nem értékelhető	a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra hiányai a kedvezőtlen lakáshelyzet	a válások nagy száma a sokgyermekesek kedvezőtlen gazdasági helyzete a családszerkezet megváltozása a házasságkötések alacsony száma

⁷ A táblázat ujságonként és évfolyamonként azokat az objektív okokat tünteti fel a gyakoriság sorrendjében, amelyek ötnél több alkalommal fordultak elő.

Évfolyamok	Népszabadság	Magyar Nemzet	Nők Lapja
1982	a korábbi népese- déspolitikai in- tézkeések /ked- vező/ hatásai	a családszerkezet megváltozása a válások nagy száma a kedvezőtlen lakáshelyzet	a nők foglalkoztatott- sága a válások nagy száma a sokgyermekesek ked- vezőtlen helyzete a kedvezőtlen lakás- helyzet a meglévő népesedés- politikai intézkedések hatástalansága

Az oknyomozó, magyarázó törekvés a Népszabadság hasábjain - különösen a másik két lappal összehasonlítva - meglehetősen háttérbe szorult: 1974-et leszámítva alig fordult elő olyan cikk a Népszabadság mintájában, amely kitekintett volna az éppen tapasztalható népesedési helyzet okaira. Sajátos kép alakult ki az 1982-es évfolyamban. Mint korábban említettük, a Népszabadság a népesedési helyzet leírásában mindvégig a kedvező tendenciákat, a pozitív jelenségeket igyekezett hangsúlyozni. Ebből adódott, hogy az utolsó mintaévben - szemben a másik két forrással - a népese-
déspolitikai intézkedéseknek a kedvező hatásait domborította ki.

A Magyar Nemzet a kedvezőtlen népesedési helyzet objektív okai között gazdasági tényezőket emelt ki /lakáshelyzet, a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra hiányai, a sokgyermekesek kedvezőtlen gazdasági helyzete/, de viszonylag gyakran hivatkozott a családszerkezet átalakulására és a család "válságára" /válások/. A Nők Lapja - éppen fordítva - inkább a családdal kapcsolatos tényezőket említette viszonylag gyakrabban és a gazdaságiakat viszonylag ritkábban. Mind a Magyar Nemzet, mind a Nők Lapja többször is utalt a vizsgált évfolyamokban a népesedés-
politikai intézkedések hatástalanságára, illetve igazán hatékony intézkedések hiányára.

A viszonylag nagyobb gyakorisággal említett magyarázó tényezők mellett természetszerűleg számos más objektív okról is tettek említést az ujságok. Bár ezeknek az előfordulása meglehetősen esetlegesnek mutatkozott és semmiképpen sem nevezhető tendenciaszerűnek, néhány szót feltétlenül mondanunk kell róluk. Évfolyamonként néhány írás erejéig a Nők Lapja az életszínvona-emelkedésnek a gyermekvállalási kedvre gyakorolt negatív hatásairól magyarázta a kedvezőtlen népesedési helyzetet. A Magyar Nemzet és a Nők Lapja több ízben kitért olyan makroszociológiai tényezőkre mint az elmúlt évtizedekben lezajlott rendkívül nagymértékű társadalmi átstrukturálódás, a mobilitás, a városiasodás és az iparosodás. Ezzel szemben alig vagy egyáltalán

nem esett szó egyik forrásban sem olyan egészségügyi problémákról mint a magas csecsemőhalandóság vagy olyan demográfiai jelenségekről, amelyek szükségképpen ki-
hatnak a népesség kor szerinti összetételére: a korábbi népesedési helyzet követ-
keztében fellépő demográfiai hullámvölgyek, az átlagéletkor növekedése, ami az
idősebb korosztályok relatív súlyát növeli a népességben, a szülőképes nők számának
csökkenése stb.

A többnyire egészen alacsony előfordulási gyakoriságok miatt a népesedési
helyzet magyarázatára felvonultatott szubjektív okokról nem készítettünk táblázatot.
Ezek a tényezők egyedül a Nők Lapjában jelentkeztek jelentősebb sullyal, a Népszabadságban csak az 1974-es évfolyamban, a Magyar Nemzetben pedig csak 1970-ben és
1982-ben volt viszonylag magasabb a gyakoriságuk. A Népszabadság és a Magyar Nemzet
érintett évfolyamai a gyermekkel, az anyasággal és a családdal kapcsolatos értékér-
zet elhalványulásáról, valamint a társadalmi tudat általános állapotáról tettek
elsősorban említést, de nem egy írás a fiatal generációk anyagiasság-értékorientáció-
jában, önzésében, individualizmusában jelölte meg népesedési gondjainak egyik fontos
okát.

A Nők Lapjában 1967-ben, 1970-ben és 1974-ben rendkívül erős hangsúlyt
kapott a fiatal generációk elmarasztalása vélt vagy valóságos önzésük, anyagiasságuk,
gyermekellenességük és egyéni érdekeik előtérbe helyezése miatt. 1978-ra és 1982-re
ez az elmarasztaló hang gyakorlatilag teljesen eltűnt. A népesedési helyzet magya-
rázatára felhozott szubjektív okok esetében ez volt az egyetlen jelentősebb időbeli
változás, amelyet ki lehetett mutatni. Mindvégig változatlan erősséggel volt jelen
a Nők Lapjában az anyasággal és a családdal kapcsolatos értékérzet elhalványulására
és a társadalmi tudat általános állapotára történő hivatkozás. Egyik-másik írás arra
is utalt, hogy a társadalom egészében is gyermekellenes érzület uralkodik.

6. A népességcsökkenés tendenciájának következményei

A népesedési helyzet várható következményeiről szintén egészen csekély
mennyiségű információt találtunk a vizsgált lapokban. Az ilyen tartalmu szövegrész-
letek többnyire a lakosság előregedésére, az aktív munkaerő csökkenésére és általá-
ban a népességszám esésére vonatkoztak. Néhány írás arra utalt, hogy a fiatalabb
generációk arányának csökkenésével nem lesz, aki eltartsa a nyugdíjasokat és egy-két
cikk azt a lehetőséget is felvetette, hogy a kedvezőtlen népesedési helyzet miatt
csökkenni fog az életszínvonal.

1970-ben és 1974-ben a Nők Lapja és a Népszabadság még az elnéptelenedés, a kihalás, a nemzethalál fenyegető rémét is megemlítette, egészében véve azonban az ilyen szélsőséges pesszimizmus nem volt jellemző a vizsgált anyagra.

A negatív következményekkel szemben olyan közlések is akadtak, amelyek kevésbé aggodalmaskodó módon értelmezték a népesedési helyzet várható kihatásait. A Nők Lapja és a Népszabadság néhány cikkben annak a véleménynek is hangot adott, hogy az alacsonyabb népesség sok szempontból jobb is lehet, így például felvetődött, hogy ha csökken is a lakosság, javulhat az egészségügyi összetétele.

Az anyag egészét tekintve a népesedési helyzet várható következményeire vonatkozó információk egészen csekély mennyisége alapján ismét megállapíthatjuk, hogy a nagyközönségnek szóló sajtótermékek népesedési tartalmai nem sok figyelmet fordítottak a vizsgált időszakban a népesedési tendenciák elemző bemutatására: miként viszonylag kis gyakoriságu volt az oknyomozó, magyarázó szövegrészletek aránya, úgy a jövő felé történő kitekintés is teljesen háttérbe szorult.

7. Társadalmi rétegek, csoportok megítélése népesedési szempontból

Az elemzésnek ebben a blokkjában arra kívántunk választ kapni, hogy a nagyközönségnek szánt sajtó hogyan értékeli különféle társadalmi rétegek és csoportok magatartását népesedéspolitikai szempontból. Az előző két problémakörhöz hasonlóan erről a kérdésről is csak egészen csekély mennyiségű információt találtunk a vizsgált anyagban.

A minta egészét tekintve a pozitív értékelések domináltak. Emögött a tömegkommunikációs eszközöknek az, a belpolitikai tematika minden részletében jól megfigyelhető sajátossága huzódik meg, hogy társadalmi problémáink megoldására igyekeznek pozitív példák, pozitív tendenciák kiemelésével, hangsúlyozásával motiválni. A népesedési tartalmaknak például az egyik állandóan visszatérő eleme konkrét sokgyermekes családok bemutatása, illetve olyan, viszonylag kedvezőtlen anyagi körülmények között élő családok dicsérete, akik kevésbé szerencsés helyzetük ellenére is több gyereket vállalnak és nevelnek fel.

A Népszabadság tendenciaszerűen egyetlen réteget vagy csoportot sem marasztalt el a vizsgált évfolyamokban. Követésre méltónak a sokgyermekes családokat, a kedvezőtlenebb körülményeik ellenére is gyermeket vállalókat, valamint általánosságban véve a munkáscsaládokat tartotta: mindez elsősorban az 1974-es évfolyamra érvényes, amelyben viszonylag jelentősebb arányban fordultak elő ilyen típusú információk. Megjegyezzük, hogy a cigány populáció népesedési magatartásáról egyedül a Népszabadságban találtunk negatív előjelű közlésrészletet /1982/.

A Magyar Nemzet - bár esetenként elmarasztalásoknak is hangot adott - szintén a pozitív tendenciákat hangsúlyozta különösen a sokgyermekes, a nehezebb körülményeik ellenére is gyermeket vállaló családokkal és vidéken élő /a falusi tradíciókhoz kötődő/ családokkal kapcsolatban. Pozitív előjellel szinte az összes évfolyamban történt hivatkozás a cigány populáció népszaporulatára.

A viszonylag legtöbb értékelő szövegrészlet rétegek és csoportok népesedési magatartásáról a Nők Lapjában látott napvilágot. A pozitív értékelések itt is elsősorban a sokgyermekeseknek és a nehezebb körülményeik ellenére is gyermeket vállalóknak szóltak, ezek mellett azonban - különösen 1978-ban - a leányanyák és a gyermeküket egyedül nevelő nők is határozottan pozitív megvilágításban jelentek meg. A hetvenes évek mindhárom évében viszonylag jelentős mennyiségű közlésrészlet hordozott negatív értékelést a Nők Lapjában. Az elmarasztalások többsége általában a fiatal házásokra, a jómódban élőkre és az értelmiségiekre irányult.

Közvetve már utaltunk arra, hogy az értékelő tartalmu információk szorosan összefüggnek a napilapoknak azzal a törekvésével, hogy példák felvonultatásával motiváljanak a kívánatosnak tartott magatartásmódra. Egészében véve a pozitív példák mennyisége többszörösen felülmúlja a negatívakét. A pozitív példák között mindhárom forrásban a gyermekgondozási segély és más támogatások előnyeit élvező anyák, illetve családok álltak a gyakorisági lista élén, majd a munka mellett gyermeket vállaló asszonyok következtek. A Népszabadság és a Magyar Nemzet gyakran hivatkozott sokgyermekes családokra és a gyermeküket egyedül nevelő szülőkre, a Nők Lapja pedig olyan családokra, ahol a szülők között ideális munkamegosztás alakult ki a gyermeknevelésben.

A negatív példák között mindhárom lapban a hétköznapi életben megfigyelhető gyermekellenes attitűdök szerepeltek az első helyen, de viszonylag magas volt a válások említési aránya is. Ezek mellett a Népszabadság és a Nők Lapja hetvenes évfolyamaiban az anyagi szempontokat előtérbe helyező fiatal házások negatív példái is gyakran szerepeltek és az utolsó három évfolyamban többször is történt említés arról, hogy a sokgyermekes családok hátrányba kerülnek, nehezebb körülmények között élnek.

8. A gyermekvállalással kapcsolatos pozitív értékek

A korábbiakban már többször is felhívtuk a figyelmet arra, hogy a vizsgált sajtótermékekben a népesedési problematika tulnyomórészt a születésszám alakulása és a gyermekvállalás körül forog. Jól érezhető mindhárom forrásnak az a törekvése, hogy a gyermekvállalást ösztönözzék és a gyermeknevelést elősegítő intézkedéseket propagálják. Most azt vesszük szemügyre, hogy milyen értékekre történő hivatkozással

igyekezett a három lap vonzóvá tenni a gyermekvállalást. Az alábbi táblázat azt tünteti fel, hogy évfolyamonként és forrásonként melyek voltak a leggyakrabban említett pozitív értékek a népesedési tartalmu közlésekben.

9. Pozitív értékek⁸

Évfolyamok	Népszabadság	Magyar Nemzet ⁹	Nők Lapja
1962	társadalmi gondoskodás az anyaság öröme boldogság		boldogság társadalmi gondoskodás áldozatkészség, áldozatvállalás a gyermeknevelés örömei
1967	társadalmi gondoskodás	társadalmi gondoskodás áldozatkészség	az anyaság öröme a gyermeknevelés örömei társadalmi gondoskodás a gyermekvárás öröme harmónia áldozatkészség, áldozatvállalás
1970	társadalmi gondoskodás a gyermeknevelés örömei áldozatkészség, áldozatvállalás	társadalmi gondoskodás az anyaság öröme a család felelősségérzet	társadalmi gondoskodás felelősségérzet áldozatkészség, áldozatvállalás a család a gyermeknevelés örömei az anyaság öröme
1974	társadalmi gondoskodás nagy család	társadalmi gondoskodás felelősségérzet a család közös, egyetértő tervezés a házastársak között	társadalmi gondoskodás a család az anyaság öröme a gyermeknevelés örömei szeretet

⁸ A táblázat laponként és évfolyamonként azokat az értékeket tünteti fel a tényleges gyakoriság sorrendjében, amelyeknek előfordulási gyakorisága meghaladta a 8 százaléket.

⁹ 1962-ben az alacsony gyakoriságok miatt nem értékelhető.

Évfolyamok	Népszabadság	Magyar Nemzet	Nők Lapja
1978	társadalmi gondoskodás áldozatkészség, áldozatvállalás	család társadalmi gondoskodás szeretet nagy család felelősségérzet	az anyaság öröme a gyermeknevelés örömei felelősségérzet a család
1982	társadalmi gondoskodás /lét/ biztonság	társadalmi gondoskodás a család a gyermeknevelés örömei az anyaság öröme	a gyermeknevelés örömei az anyaság öröme felelősségérzet boldogság közös, egyetértő tervezés a házastársak között

A Népszabadság és a Nők Lapja két különböző értékorientációt tükröz. Az előbbi lap messze kiemelkedően a társadalmi gondoskodásban jelöli meg azt az értéket, amely a gyermekvállalás és gyermeknevelés szempontjából a legfontosabb. Ezzel szemben a Nők Lapja - bár szintén fontos értéknek tekinti a társadalmi gondoskodást - mindvégig inkább olyan érzelmi töltésű értékeket hangsúlyozott, mint az anyaság öröme és a gyermeknevelés szépségei. A Magyar Nemzet közbenső helyet foglalt el: miközben erősen kiemelte a társadalmi gondoskodás jelentőségét, az érzelmi tényezőkről is gyakran tett említést, továbbá a családot is úgy kezelte, mint a gyermekvállalással kapcsolatos központi értéket.

A kevésbé hangsúlyozott értékek között a felelősségérzet, a tudatosság a családtervezésben, a családi harmónia és a gyermekek megbecsültsége, társadalmi presztízse szerepelt mindhárom lapban.

Erőteljes értéktöltést hordozhat az is, hogy a vizsgált sajtóforrások hogyan értelmezik a népesedés témakörében elsődlegesen tartott, illetve bemutatott gyermekvállalási problémát. Mindhárom lap annak a véleménynek adott hangot, leggyakrabban, hogy a gyermekvállalás magától értetődő dolog, amelyre a családok többségében mindenféle kényszer nélkül sor kerül. Ugyanakkor, hacsak kisebb gyakorisággal is, az a nézet is felbukkant, hogy a gyermekszülés és nevelés erkölcsi vagy éppen törvényes kötelesség, valamint, hogy a nemzet jövőjéért érzett felelősségérzet megnyilvánulása. A Nők Lapjában - erős érzelmi színezettel - arról is szó esett néhány alkalommal, hogy a gyermekvállalás a nők számára természeti törvény, amely eleve, mintegy biológiai alapokról magával hozza a gyermek utáni vágyat.

Egészsében véve megállapítható, hogy a vizsgált sajtóforrások a gyermekvállalással kapcsolatban szinte kizárólag a nem kényszer-jellegű motivumokat hangsúlyoz-

ták: a társadalmi /szociálpolitikai/ támogatásokat egyfelől, az érzelmi értékeket másfelől. Ezzel összhangban állt, hogy azoknak az írásoknak a tulnyomó többsége, amelyekben ilyesmiről egyáltalán szó esett, a gyermekvállalást nem kötelességként, hanem a közösséget közvetlenül érintő, de mindenképpen a magánszférába tartozó személyes döntésként értelmezték.

9. Az ideálisnak tartott népesedési helyzet jellemzői

Láttuk korábban, hogy a vizsgált sajtóforrások a hazai népesedési helyzetet egyértelműen kedvezőtlennek ítélték és a kedvezőtlen tendenciákat elsősorban az alacsony születésszámmal, a csökkenő gyermekvállalási kedvvel hozták kapcsolatba. Magától értetődően felvetődik a kérdés, hogy a sajtó a kedvezőtlen tendenciákkal szemben miben látta az elmúlt husz évben azt az ideális népesedési helyzetet, amelynek elérésére a különféle népesedéspolitikai intézkedések hivatottak motiválni.

Az ideálisnak tartott helyzetre vonatkozó tartalmaknak két, egymással szorosán összefüggő összetevője volt: egyfelől az optimálisnak feltüntetett demográfiai tényezők leírásai, másfelől azoknak a társadalmi tényezőknek a bemutatása, amelyek mintegy az előfeltételei lehetnek egy kedvezőbb demográfiai helyzet kialakulásának.

Az előbbi csoportban mindhárom lapnál az ideálisnak tartott gyermekszám említéseit találtuk az első helyen: a vizsgált források legnagyobb gyakorisággal minimálisan 2-3 gyermek családonkénti vállalásában jelölték meg az elérendő állapot legfőbb jellegzetességét. A gyermekszám közelebbi meghatározása nélkül arról is gyakran történt említés, hogy minden egészséges családban kell lennie gyerekeknek. Olyan nézet, hogy az ideális népesedési helyzethez családonként háromnál is több gyermeket kellene vállalni, csak elvétve fordult elő.

Miközben az ideálisnak tartott gyermekszámról viszonylag sok szó esett, a lakosság összlétszámának kedvezőbb alakulásáról alig történt említés, holott ez értelemszerűen összefügg a gyermekek számának változásával. Az összlétszámra vonatkozó kis számú elvárás viszont kizárólag azt a maximalista célt jelölte meg, hogy a populációnak növekednie kell. Arról, hogy hosszú távon a jelenlegi lakosság-nagyság megőrzése is jelentős eredménynek számítana, gyakorlatilag egyetlen közlésben sem olvashattunk. Hasonlóképpen alig fordult elő olyan írás, amely azt emelte volna ki, hogy a lakosság kor szerinti összetételének kell változnia a fiatalabb generációk részarányának javára. Egy-két közlést leszámítva azzal kapcsolatban is csak elvétve találtunk információt, hogy egy, a jelenleginél kedvezőbb népesedési helyzetben a demográfiai hullámzásoknak csökkenniük kell.

Az optimálisnak tartott demográfiai állapot leírásaihoz képest lényegesen több szövegrészlet fordult elő azzal kapcsolatban, hogy melyek lennének azok a tár-

sadalmi tényezők, amelyek kedvezőbb feltételeket biztosítanak a népesedési helyzet pozitív irányu változásához. Mindhárom lap, de különösen a Magyar Nemzet és a Nép-szabadság a társadalmi gondoskodás erősödésében, szélesebb körűvé és hatékonyabbá válásában jelölte meg a kedvező népesedési helyzet alapfeltételét. A Nők Lapja és a Magyar Nemzet erősen hangsúlyozták, hogy a népesedési helyzet javulása szükségképpen megköveteli a társadalmi tudat változását, valamint az anyák és a sokgyermekes családok társadalmi presztizsének növekedését. Arról is viszonylag gyakran esett szó mindhárom lapban, hogy a jelenleginél kedvezőbb népesedési helyzet eléréséhez biztosítani kell, hogy a sokgyermekes családok ne kerüljenek hátrányos anyagi helyzetbe. A hetvenes évfolyamokban az is hangsúlyt kapott, hogy az optimális vagy ahhoz közelálló népesedési helyzetben jelentősen növekszik a racionális családtervezés szerepe.

Egészében véve megállapíthatjuk, hogy a vizsgált sajtóforrások az elmúlt két évtizedben az alábbi jellegzetességekkel ábrázolták az elérendő ideális népesedési helyzetet:

- a társadalmi gondoskodás egyre szélesebb körűvé és hatékonyabbá válik;
- a családonként legalább két-három gyermek születik és - hacsak nincsen kizáró egészségügyi ok - minden családban lesz gyermek;
- az anyák és a sokgyermekes családok presztizse növekszik;
- megváltozik a társadalmi tudat a gyermekvállalással kapcsolatban;
- a sokgyermekes családok semmiképpen sem kerülnek előnytelen helyzetbe;
- tudatos, racionális családtervezés uralkodik;
- növekszik a lakosság összlétszáma.

10. A népesedési helyzet pozitív irányu változtatásának propagált eszközei

A vizsgált anyag jelentős hányada foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy milyen eszközök alkalmazása segíthetné elő az ideálisnak tartott népesedési helyzet elérését vagy legalábbis a jelenlegi helyzet javítását. A vizsgált lapok különböző évfolyamaiban számos azonosságot, de ugyanakkor sokféle eltérést is találtunk.

10. A népesedési helyzet változtatásának eszközei¹⁰

Évfolyamok	Népszabadság	Magyar Nemzet	Nők Lapja ¹¹
1962	a gyermekintézmények fejlesztése	a gyermekintézmények fejlesztése	
	nő- és anyavédelmi intézkedések		
1967	Gyes	Gyes	családi életre nevelés
	a gyermekintézmények fejlesztése	a gyermekintézmények fejlesztése	a társadalmi tudat befolyásolása
	a gyermekvállaló családok támogatása	nő- és anyavédelmi intézkedések	Gyes
	nő- és anyavédelmi intézkedések	a társadalmi tudat megváltoztatása	nő- és anyavédelmi intézkedések
		a gyermekvállaló családok támogatása	a racionális családtervezés propagálása
		a szociálpolitikai támogatások növelése	
1970	a gyermekintézmények fejlesztése	a társadalmi tudat befolyásolása	a társadalmi tudat befolyásolása
	Gyes	nő- és anyavédelmi intézkedések	nő- és anyavédelmi intézkedések
	a lakáshelyzet javítása	a gyermekintézmények fejlesztése	a gyermekvállaló családok támogatása
		a szociálpolitikai intézkedések összehangolása	a családi életre nevelés
			a sokgyermekes családok támogatása
			a racionális családtervezés propagálása
			a szociálpolitikai támogatások növelése
1974	nő- és anyavédelmi intézkedések	a gyermekintézmények fejlesztése	nő- és anyavédelmi intézkedések
	a gyermekintézmények fejlesztése	nő- és anyavédelmi intézkedések	a társadalmi tudat befolyásolása
	a gyermekvállaló családok támogatása	a sokgyermekes családok támogatása	a gyermekintézmények fejlesztése

¹⁰ A táblázat a változtatás azon eszközeit tünteti fel laponként és évfolyamonként a tényleges gyakoriság sorrendjében, amelyeknek említései viszonylag gyakran - évfolyamonként legalább 8 alkalommal - fordultak elő.

¹¹ 1962-ben az alacsony előfordulási gyakoriságok miatt nem értékelhető.

Évfolyamok	Népszabadság	Magyar Nemzet	Nők Lapja
1974	a szolgáltatások fejlesztése	a társadalmi tudat befolyásolása	a családi életre nevelés
	a szociálpolitikai támogatások növelése	a lakáshelyzet javítása	a lakáshelyzet javítása
	a sokgyermekesek támogatása	a szociálpolitikai intézkedések összehangolása	
	a lakáshelyzet javítása	a szociálpolitikai támogatások növelése	
	a szociálpolitikai intézkedések összehangolása	a gyermeket vállaló családok támogatása	
	a társadalmi tudat befolyásolása	Gyes	
1978	a gyermekintézmények fejlesztése	a gyermekintézmények fejlesztése	a társadalmi tudat befolyásolása
	a szolgáltatások javítása	a lakáshelyzet javítása	a gyermekintézmények fejlesztése
	a szociálpolitikai intézkedések összehangolása	a gyermekvállaló családok támogatása	
		a sokgyermekes családok támogatása	
	a szolgáltatások javítása		
1982	nő- és anyavédelmi intézkedések	családi életre nevelés	a társadalmi tudat befolyásolása
	általában véve az anyagi ösztönzés	a gyermekvállaló családok támogatása	a lakáshelyzet javítása
	Gyes	nő- és anyavédelmi intézkedések	a szociálpolitikai támogatások növelése
	a társadalmi tudat befolyásolása	a társadalmi tudat befolyásolása	
	a szociálpolitikai intézkedések összehangolása	a gyermekintézmények fejlesztése	
	a gyermekvállaló családok támogatása		
	a sokgyermekes családok támogatása		

A rangsorok áttekintésekor mindenekelőtt az tűnik fel, hogy az elmúlt két évtized legjelentősebb népesedéspolitikai intézkedéséről, a gyermekgondozási segélyről /Gyes/ 1967-et, az intézkedés bevezetésének évét leszámítva viszonylag kevés szó esik /legalábbis nem szerepel a leggyakrabban említett változtatási eszközök között/

Ezt a képet némileg módosíthatja, hogy az olyan kategóriákba, mint a szociálpolitikai támogatások növelése, a gyermeket vállaló családok támogatása, a sokgyermekesek támogatása a gyermekgondozási segélyt is bele lehet érteni.

A másik általános jellegzetesség, hogy miközben az anyagi természetű motiválásról, a gazdasági ösztönzésről /a támogatások különféle formái/ nagy gyakorisággal és nyomatékkal történik említés a közlések jelentős hányadában, a társadalmi tudat, a szemlélet, az értékrend befolyásolása, valamint a családra nevelés szintén igen erős hangsúlyt kap. A vizsgált lapok tehát mindvégig egymás mellett futtatták az életkörülmények javítására és a tudati befolyásolásra irányuló változtatási törekvések propagálását.

A Népszabadság a szociálpolitikai támogatások mellett a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra /gyermekintézmények, bölcsődék, óvodák/ fejlesztésének, a nő- és anyavédelmi intézkedések bevezetésének és a szolgáltatások javításának szükségességét hangsúlyozta. 1970-ben és 1974-ben a lakáshelyzet megoldásának követelményéről is gyakran szó esett, ez azonban az utolsó két évfolyamban teljesen visszaszorult. A szemlélet-tudati befolyásolás és a családi életre nevelés a Népszabadságban vonta magára a viszonylag legkisebb figyelmet.

A Magyar Nemzet mindvégig kiemelt jelentőséget tulajdonított a gyermekintézmények fejlesztésének, a nő- és anyavédelmi intézkedéseknek és a másik két forráshoz képest a lakáshelyzet javításának szükségességét is jobban hangsúlyozta a hetvenes évfolyamokban. A Magyar Nemzetben volt leginkább megfigyelhető az anyagi /szociálpolitikai/ ösztönzés és a tudati motiválás együttes propagálása.

A Nők Lapjában volt a legerőteljesebb a tudati motiválás szükségességének hangsúlyozása, de mindvégig jelentős figyelmet kaptak a szociálpolitikai intézkedések is, valamint a nő- és anyavédelem fokozásának követelménye.

Egyik forrásban és egyik évfolyamban sem kapott különösebb figyelmet a születésszabályozás modern eszközeinek propagálása, illetve az egészségre káros beavatkozások korlátozásának szigorítása. A racionális családtervezés népszerűsítésének szükségességéről csak a Nők Lapja 1974-es évfolyamában esett gyakrabban szó. A nők háztartási munkájának könnyítéséről érdekes módon viszont nem a Nők Lapja, hanem a Magyar Nemzet tartalmazta a viszonylag legtöbb említést. Az is feltűnő volt, hogy miközben a különféle szociálpolitikai támogatások kiterjesztésének és növelésének szükségessége a lapok figyelmének előterében állt, a fiatal házaspárok támogatásáról külön alig esett szó. Olyan adminisztratív intézkedéseket, mint a gyermektelenségi adó bevezetése, egyik lap sem propagált.

11. A népesedéspolitikai és szociálpolitikai intézkedések hatásai

Annak ellenére, hogy mindhárom lap viszonylag sokat foglalkozott a kedvezőtlen népesedési helyzet megváltoztatásának lehetséges eszközeivel, a korábban bevezetett intézkedések hatásainak értékeléséről csak elvétve találtunk információt a vizsgált anyagban. Az ilyen tartalmu kevés számú szövegrészlet kicsengése az volt, hogy a népesedéspolitikai beavatkozások általában véve beváltották a reményeket, bár ez távolról sem jelenti népesedési gondjaink megoldását. Néhány írás kiemelte, hogy nőtt a gyermekvállalási kedv, és arra is történt utalás, hogy megváltozott a szemlélet, az értékrend.

Bár alapvetően dominált a pozitív értékelés, a hetvenes évek elejétől mindhárom forrásban akadt egy-két olyan írás is, amely szerint az eddigi beavatkozások kifejezetten negatív következményekkel jártak /Nők Lapja, Magyar Nemzet/, a lakosság kor szerinti összetétele nem javult /Népszabadság, Magyar Nemzet/, demográfiai hullámhegy keletkezett, amelyet szükségképpen követ majd a hullámvölgy /Népszabadság/.

12. A népesedéspolitikai intézkedések intézményi kontextusa

A népesedési helyzet javítására irányuló intézkedések témakörével kapcsolatban azt is megvizsgáltuk, hogy a sajtó milyen társadalmi intézményekkel és szervezetekkel hozta leginkább összefüggésbe a népesedéspolitikai beavatkozásokat. A sajtóforrások által teremtett intézményi kontextus arról árulkodhat, hogy a sajtó értelmezésében mely intézményeken, illetve szervezeteken múlik legnagyobb mértékben azoknak a feltételeknek a kialakítása, amelyek kedvezőbb népesedési tendenciák megjelenéséhez vezethetnek.

Mindhárom sajtóforrás az egészségi szervezetet, a gazdasági termelő egységeket és a tanácsokat említette leggyakrabban a népesedéspolitikai intézkedésekkel kapcsolatban. A két napilapban jelentős szerepet kaptak az oktatási intézmények, valamint a legfelsőbb államvezetés és a minisztériumok is. Kisebb arányu volt a párt említéseinek aránya, és még kisebb a szakszervezeteké és a KISZ-é. A tömegkommunikációs eszközökről és az olyan társadalomtudományi intézményekről, amelyek demográfiai természetű adatokat szolgáltatnak, alig találtunk információt a népesedéspolitikai tartalmakkal összefüggésben.

III. ÖSSZEFOGLALÁS

Tartalomelemzésünk eredményei szerint a nagyközönségnek szánt sajtótermékek /Népszabadság, Magyar Nemzet, Nők Lapja/ az elmúlt husz évben - a népesedési probléma előtérbe kerülése ellenére - meglehetősen csekély figyelmet fordítottak népesedéspolitikai kérdésekre. A teljes egészében vagy részben népesedéspolitikai tárgyú sajtóközlések kis mennyisége következtében viszonylag kevés olyan tendenciaszerű jellegzetességet tapasztaltunk, amely a népesedéssel kapcsolatos propaganda időbeli változására, átalakulására utalt volna.

A népesedési témában foglalkozó közlések mennyisége a hatvanas évek második felében - nyilvánvalóan a gyermekgondozási segély bevezetéséhez kapcsolódóan, amelyre 1967-ben került sor - jelentős mértékben felfutott. A hetvenes évek első fele a téma "virágzásának" korszaka, amelyet követően, ha kifejezetten visszaesésről nem is beszélhetünk, további jelentősebb mennyiségi növekedés nem tapasztalható.

A népesedési témakörök a vizsgált huszéves időszakban mindvégig szorosan összekapcsolódtak az egészségügy, az életszínvonal és a szociálpolitika, valamint a közoktatás témaköreivel, továbbá olyan tartalmakkal, amelyek a család intézményére vonatkoztak. A népesedési tematikán belül az egészségügyi ellátás, a születésszabályozás, a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra helyzete, a családi viszonyok és a népesedés összefüggései, a népesedéspolitikai intézkedésekkel kapcsolatos jogi kérdések, valamint a lakáshelyzet kapott nagyobb hangsúlyt, bár az utóbbi témakör a hetvenes évek második felétől érezhetően visszaszorult. Kifejezetten demográfiai természetű információk csak meglehetősen kis arányban fordultak elő a nagyközönségnek szóló sajtóforrásokban, de ugyanakkor tendenciaszerűnek tűnhet, hogy a népességminőség korábban teljesen elhanyagolt témaköre a nyolcvanas évek elején jelentősen felfutott.

Az elemzett sajtótermékek az ország népesedési helyzetét kedvezőtlennek mutatták be, de néhány kivételtől eltekintve általában kerültk a szélsőségesen peszsimisztikus hangvételt. Megfigyelhető volt, hogy a nagyközönségnek szánt sajtó értelmezésében népesedési problémáink a gyermekvállalási kedv csökkenésére és a születésszám visszaesésére redukálódtak.

A kedvezőtlen népesedési helyzet okait kutatva a vizsgált anyag elsősorban olyan objektív tényezőkre hivatkozott mint a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra hiányosságai, a kedvezőtlen lakáshelyzet, a sokgyermekesek előnytelen anyagi

helyzete, a nők teljes körű foglalkoztatottsága, a válások nagy száma, valamint a megfelelő és hatékony népesedéspolitikai intézkedések hiánya. A hetvenes években számos közlés olyan szubjektív okokat is említett a kedvezőtlen népesedési helyzetet magyarázva mint a fiatal generációk önzése, anyagiassága, a gyermekkel, a családdal, az anyasággal kapcsolatos értékérzet elhalványulása és általában az egész társadalom kedvezőtlen tudati beállítottsága.

A vizsgált sajtótermékek olyan társadalmi közeget tartottak ideálisnak népesedési szempontból, amelyre fokozott társadalmi gondoskodás, családonként legálább két-három gyerek, a sokgyermekes családok és az anyák nagy presztizse, a racionális családtervezés és a lakosság összlétszámának növekedése a jellemző.

A népesedési helyzet pozitív irányú változtatásának lehetséges eszközei és módjai közül az elemzett lapok a szociálpolitikai támogatásokat, a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastruktúra fejlesztését, nő- és anyavédelmi intézkedések bevezetését emelték ki, de az anyagi-gazdasági-jogi ösztönzés mellett erősen hangsúlyozták a tudati befolyásolásnak, az értékrend megváltoztatásának a szerepét is.

A bevezetett népesedéspolitikai intézkedések, elsősorban a gyermekgondozási segély, pozitív értékelést kapott, bár a hetvenes évek közepétől néhány közlés az intézkedések hosszú távu hatásait érintve fenntartásoknak is hangot adott.

A vizsgált időszakban mindvégig, de különösen a hatvanas évek második felében és a hetvenes években, jól megfigyelhető volt a nagyközönségnek szóló sajtó azon törekvése, hogy pozitív példák és értékek bemutatásával a népesedéspolitikai célok elfogadására motiválja olvasóit. A pozitív példák között elsősorban sokgyermekes családok és olyan házaspárok szerepeltek, akik kedvezőtlenebb anyagi helyzetük ellenére is vállaltak gyereket. A hetvenes évek első felében gyakori volt a gyermekgondozási segély előnyeit élvező anyákra történő hivatkozás is.

A népesedési témájú közlésekben felvonultatott pozitív értékek között a társadalmi gondoskodás állt az első helyen, de ugyanakkor nagy hangsúlyt kaptak olyan érzelmi töltésű értékek is, mint az anyaság szépsége, a gyermeknevelés örömei és a /nagy/ család.

A Népszabadság és a Magyar Nemzet népesedési tartalmai többnyire nagy hasonlóságot mutattak, a Nők Lapja viszont számos vonatkozásban eltért tőlük. Az eltérések elsősorban abból adódtak, hogy a Nők Lapja - elsődleges célközönsége feltételezett érdeklődésének megfelelően - a napilapoknál lényegesen többet foglalkozott a nők helyzetével, a család problematikájával, egyéni vélemények és döntések bemutatásával /olvasói levelek formájában/ és általában erős érzelmi töltéssel telítette közléseinek jelentős hányadát.

IV. A TARTALOMELEMZÉS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ
TIPOLÓGIARENDSZER LEIRÁSA

Első kódlap

Kódkocka sorszama/ kártyaszám	Megnevezés		Kódolás módja
1-2-3-4/01	Sorszám		
5-6/01	Kártyaszám		01
7/01	Források:	Népszabadság	1
		Magyar Nemzet	2
		Nők Lapja	3
8/01	Évfolyamok:	1962	1
		1967	2
		1970	3
		1974	4
		1978	5
		1982	6
9/01	A cikk terjedelme:	rövid	1
		közepes	2
		hosszu	3
10-11/01	A cikk műfaji típusa:	hir	01
		helyzetjelentés, helyzetfeltárás	02
		intézkedések ismerte- tés, tájékoztató cikk	03
		riport, interju	04
		vitacikk, ill. hozzá- szólás	05
		vezércikk	06
		publicisztika /esszé, glossza stb./	07
		tudományos, ill. isme- retterjesztő írás	08
		karikatura	09
		rajz, fénykép	10
		irodalom	11
		olvasói levél	12
		egyéb	13

Kódkocka sorszama/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
	<u>A cikk fő témája</u>	
12-13/01	a cikk fő témája a népesedés- politika	01
	államélet /a legfelsőbb államvezetés eseményei, országgyűlés, miniszterta- nács ülése, országgyűlési bizottságok ülése, minisztériumok tevékenysége stb./	02
	pártélet /bármilyen szintű pártfórumok és szervezetek tevékenysége és esemé- nyei/	03
	KISZ /bármilyen szintű KISZ-fórumok és szervezetek tevékenysége és eseményei/	04
	közigazgatás /tanácsi és egyéb közigaz- gatási szervek tevékenysége és esemé- nyei/	05
	társadalmi szervezetek tevékenysége és eseményei /szakszervezetek, Népfront, Béketanács, Nótanács stb./	06
	honvédelem	07
	gazdasági élet	08
	életszínvonal, társadalmi rétegek, csoportok helyzete, szociálpolitika	09
	lakáshelyzet	10
	jog, igazságszolgáltatás	11
	egészségügy	12
	közoktatás, közművelődés	13
	tudományok: - természettudomány	14
	- társadalomtudomány	15
	művészetek	16
	család	17
	emberi kapcsolatok	18
	életmód	19
	közbiztonság, bűnözés	20
	"színes" hírek, érdekességek	21
	egyéb téma	22

Kódkocka sorszám/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás ¹² módja
	<u>A népesedési téma kontextusa</u>	
14/01	demográfiai kérdések /születésszám, halandóság, a népesség kor szerinti összetétele stb./	1/0
15/01	történelmi összefüggések /történelmi visszatekintés, a népesedési helyzet történelmi kontextusban történő vizsgálata/	1/0
16/01	népesedés és társadalmi rétegződés /népesedési helyzet különböző társadalmi rétegekben és csoportokban, a társadalmi átrétegződés hatásai stb./	1/0
17/01	a női munkavállalás és a népesedési helyzet kapcsolata	1/0
18/01	a nők társadalmi helyzetének változása a népesedéssel összefüggésben	1/0
19/01	népesedés és életszínvonal /az életszínvonal és a jövedelmi viszonyok vélt vagy valóságos hatásai a népesedésre/	1/0
20/01	a család és a népesedés összefüggései	1/0
21/01	a népesedéssel összefüggő egészségügyi kérdések /egészségügyi ellátás, születésszabályozás stb./	1/0
22/01	népességminőség /koraszülések és hatásaik, testi és szellemi fogyatékoság stb./	1/0
23/01	a gyermekneveléssel kapcsolatos infrastrukturális viszonyok /bölcsődei, óvodai helyek, iskolák stb./	1/0
24/01	a népesedéssel összefüggő gazdasági kérdések /munkaerőhelyzet, a nyugdíjak és szociálpolitikai támogatások növekedése, fedezete stb./	1/0
25/01	népesedési problémák és a társadalmi tudat	1/0
26/01	népesedéspolitikai intézkedések	1/0
27/01	korábbi népesedéspolitikai intézkedések hatásai	1/0
28/01	jogi kérdések, jogi ügyek	1/0
29/01	egyének, családok /véleményének/ bemutatása abból a szempontból, hogyan foglalnak állást, ill. hogyan döntenek	1/0
30/01	áruellátás	1/0
31/01	lakáshelyzet	1/0
32/01	egyéb	1/0

¹² "1"-et kódolunk, ha a szóbanforgó kategória az elemzett közlésben előfordult, "0"-t pedig, ha nem.

Kódkocka sorszám/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
------------------------------------	------------	------------------

A népesedési helyzet általános megítélése

33/01	a jelenlegi népesedési helyzet:	
	tragikus, sorscsapásszerű jelenség	1
	kedvezőtlen jelenség, amely min- denképpen aggodalomra ad okot	2
	ha nem is örülünk neki, különösebb aggodalomra nem ad okot	3
	kedvező	4
	nincs információ	0

34/01	a jelenlegi népesedési helyzet:	
	új társadalmi jelenség	1
	történetileg a múltba visszanyuló jelenség	2
	nincs információ	0

A népesedési helyzet leírása

negatív jelenségek:

35/01	a népesség kor szerinti összetéte- le egészségtelen, romlik, ill. rom- lása várható	1/0
36/01	alacsony, csökkenő születésszám /gyermekvállalási kedv/	1/0
37/01	kevés gyerek	1/0
38/01	nagy, ill. növekvő halandóság	1/0
39/01	az idős /nyugdíjas/ korosztályok aránytalan növekedése	1/0
40/01	az aktív munkaerő csökkenése	1/0
41/01	egészségtelen demográfiai hullámzás	1/0

pozitív jelenségek:

42/01	általános javulás	1/0
43/01	a népesség kor szerinti összetéte- le javul	1/0
44/01	javuló tendenciák a születések szá- mában /a gyermekvállalási kedvben/	1/0
45/01	a gyermekek száma növekszik	1/0
46/01	csökken a halandóság	1/0
47/01	növekszik az aktív korosztály	1/0

Kódkocka sorszama/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
<u>A kedvezőtlen népesedési helyzet okai I.</u>		
/"objektív" okok/		
48/01	a korábbi népesedési helyzet következtében szükségképpen fellépnek demográfiai hullámvölgyek	1/0
49/01	a szülőképes nők számának csökkenése	1/0
50/01	az átlagéletkor /várható élettartam/ növekedése, hosszabb életkor, amely az idősebb korosztály relatív súlyát növeli a népességben	1/0
51/01	magas csecsemőhalandóság	1/0
52/01	a családszerkezet megváltozása /a hagyományos nagycsaládok felbomlása stb./	1/0
53/01	a házasságkötések alacsony, ill. csökkenő száma	1/0
54/01	a válások nagy, ill. növekvő száma	1/0
55/01	a racionális családtervezés hiánya	1/0
56/01	a születésszabályozás egészségre káros módszerei /abortusz/, ill. ezeknek az engedélyezése	1/0
57/01	a társadalmi átrétegződés, a nagy mobilitás	1/0
58/01	a városiasodás	1/0
59/01	az iparosodás	1/0
60/01	a nők tömeges foglalkoztatottsága	1/0
61/01	az életszínvonal emelkedése	1/0
62/01	az életszínvonal csökkenése	1/0
63/01	a /sok/ gyermekesek kedvezőtlen jövedelmi viszonyai	1/0
64/01	a kedvezőtlen lakáshelyzet	1/0
65/01	a fiatal házasok kedvezőtlen helyzete	1/0
66/01	a gyermekvállalást, ill. gyermeknevelést segítő infrastruktúra hiányosságai	1/0
67/01	a korábbi népesedéspolitikai intézkedések, ill. ezeknek hatásai	1/0
68/01	a családra nevelés hiánya	1/0
69/01	megfelelő népesedéspolitikai /szociálpolitikai/ intézkedések hiánya	1/0
70/01	a meglévő népesedéspolitikai /szociálpolitikai/ intézkedések elégtelensége, hatástalansága, elhibázottsága	1/0
71/01	egyéb "objektív" ok	1/0

Kódkocka sorszám/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
<u>A kedvezőtlen népesedési helyzet okai II.</u>		
/"szubjektív" okok/		
72/01	társadalmi tudat állapota általában	1/0
73/01	a családdal kapcsolatos hagyományok, tradicionális értékek elhalványulása	1/0
74/01	az anyasággal kapcsolatos értékérzet elhalványulása	1/0
75/01	a gyermekkel és a gyermekneveléssel kapcsolatos értékérzet elhalványulása	1/0
76/01	a szükségletek hierarchiája	1/0
77/01	karriervágy a szülőképes nőknél	1/0
78/01	gyermekellenesség	1/0
79/01	a társadalmi érdek negligálása, közös- ség-ellenesség	1/0
80/01	az egyén szabadságának helytelen értel- mezése, individualizmus	1/0

VÉGE AZ ELSŐ KÁRTYÁNAK!

Második kódlap

1-2-3-4/02	Sorszám	Átmásolandó az előző kár- tyáról
5-6/02	Kártyaszám	02
7/02	az egyéni érdek előtérbe helyezése	1/0
8/02	önzés	1/0
9/02	anyagiasság	1/0
10/02	felelőtlenség	1/0

Kódkocka sorszám/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
<u>A csökkenő népesedési tendenciák következményei</u>		
11/02	a lakosság csökkenése	1/0
12/02	a lakosság elöregedése	1/0
13/02	az aktív munkaerő csökkenése	1/0
14/02	nem lesz, aki eltartsa az idősebb /nyugdíjas/ korosztályokat	1/0
15/02	életszínvonal-csökkenés	1/0
16/02	elnéptelenedés, kihalás, nemzethalál	1/0
17/02	kevesebb lesz ugyan a lakosság /a gyer- mekek, fiatalok/ száma, de javul az egészségügyi összetétele	1/0
18/02	a kevesebb gyermek, az alacsonyabb népesség sok szempontból jobb lehet	1/0

Társadalmi rétegek, csoportok megítélése népesedési szempontból

		kedvező magatar- tás	kedvezőt- len maga- tartás	nincs infor- máció
19/02	értelmiségiek	1	2	0
20/02	munkások	1	2	0
21/02	mezőgazd. fizikai	1	2	0
22/02	városiak	1	2	0
23/02	vidékiek	1	2	0
24/02	jó anyagi helyzet- ben lévők	1	2	0
25/02	rossz anyagi hely- zetben lévők	1	2	0
26/02	iskolázottak	1	2	0
27/02	iskolázatlanok	1	2	0
28/02	cigányok	1	2	0
29/02	sokgyermekesek	1	2	0
30/02	idősebb generáció	1	2	0
31/02	fiatalabb generáció	1	2	0
32/02	fiatal házások	1	2	0
33/02	leányanyák	1	2	0
34/02	gyermekét egyedül nevelő szülő	1	2	0

Kódkocka sorszám/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
------------------------------------	------------	------------------

A gyermekvállalással kapcsolatos pozitív értékek

35/02	a gyermekvárás öröme	1/0
36/02	az anyaság öröme	1/0
37/02	boldogság	1/0
38/02	szeretet	1/0
39/02	család	1/0
40/02	nagy család	1/0
41/02	harmónia	1/0
42/02	együtműködés, egyetértés, közös tervezés a házastársak között	1/0
43/02	tudatosság, előrelátás	1/0
44/02	felelősségérzet	1/0
45/02	a gyermeknevelés örömei, szépségei	1/0
46/02	/lét/ biztonság	1/0
47/02	társadalmi gondoskodás, támogatás	1/0
48/02	megbecsültség, presztizs	1/0
49/02	áldozatkészség, áldozatvállalás	1/0

Pozitív példák, hivatkozások

50/02	sokgyermekes család	1/0
51/02	ideális gyermekszámu család	1/0
52/02	gyermeket tervező család	1/0
53/02	boldog kismama	1/0
54/02	dolgozó nő, aki gyermeket vállal	1/0
55/02	a GYES és más támogatások előnyeit élvező anya, ill. család	1/0
56/02	apa-anya közötti ideális munkameg- osztás a gyermeknevelésben	1/0
57/02	férj nélkül is gyermeket vállaló anya	1/0
58/02	gyermekét egyedül nevelő szülő	1/0

Kódkocka sorszama/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
<u>Negatív példák, hivatkozások</u>		
59/02	gyermektelen család	1/0
60/02	egyke	1/0
61/02	válás, elvált szülők	1/0
62/02	anyagi szempontok előtérbe helyezése a gyermekvállalással szemben	1/0
63/02	apa és anya közötti egyenlőtlen teherviselés	1/0
64/02	a terhesség megszakítása egészségre veszélyes módokon	1/0
65/02	sok gyermek mellett nehéz körülmények között élő család	1/0
66/02	leányanya előnytelen megvilágításban	1/0
67/02	gyermekellenes attitűdök	1/0
<u>A gyermekvállalás értelmezése</u>		
68/02	a gyermekvállalás magától értetődő dolog	1/0
69/02	a gyermekvállalás természeti törvény	1/0
70/02	a gyermekvállalás erkölcsi kötelesség	1/0
71/02	a gyermekvállalás az egyén jövőjéért érzett aggodás, a biztonság megteremtésére irányuló törekvés megnyilvánulása	1/0
72/02	a gyermekvállalás a közösségért, a nemzetért érzett felelősség megnyilvánulása	1/0
73/02	a gyermekvállalás törvényes kötelesség	1/0
74/02	a gyermekvállalás, ill. a gyermektelenség a magánszférába tartozó személyes jog	1/0
<u>A népesedési helyzet változtatásának eszközei</u>		
75/02	a születésszabályozás egészségre káros módszerei betiltása	1/0
76/02	a gyermekvállaló családok támogatása	1/0
77/02	a sokgyermekes családok támogatása	1/0
78/02	gyermektelenségi adó	1/0
79/02	a lakáshelyzet javítása	1/0
80/02	nő- és anyavédelmi intézkedések	1/0

VÉGE A MÁSODIK KÁRTYÁNAK!

Harmadik kódlap

Kódkocka sorszama/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
1-2-3-4/03	Sorszám	Átmásolható az első kártyáról
5-6/03	Kártyaszám	03
7/03	a gyermekintézmények fejlesztése	1/0
8/03	a háztartási munka modernizálása, könnyítése, gépesítés	1/0
9/03	a racionális családtervezés propagálása	1/0
10/03	a születésszabályozás modern eszközeinek propagálása	1/0
11/03	családi életre nevelés	1/0
12/03	a fiatal házások támogatása	1/0
13/03	GYES	1/0
<u>A népesedési helyzet változtatásának eszközei</u>		
/folytatás/		
14/03	a gyermekvállaló nők /munkahelyi/ munkájának könnyítése	1/0
15/03	a szociálpolitikai juttatások, támogatások összegének növelése	1/0
16/03	a szociálpolitikai intézkedések összehangolása	1/0
17/03	általában az anyagi ösztönzés	1/0
18/03	a szolgáltatások javítása	1/0
19/03	a főhivatású anyaság elismerése	1/0
20/03	a társadalmi tudat, a szemlélet, az értékrend befolyásolása	1/0
<u>A népesedési kérdésekkel és intézkedésekkel kapcsolatban említett intézmények, szervezetek</u>		
21/03	MSZMP /általában a párt és minden szintű szervei, szervezetei/	1/0
22/03	az állami vezetés legfelsőbb szervei /kormány, országgyűlés, Minisztertanács, Elnöki Tanács, kormánybizottságok stb./	1/0
23/03	minisztériumok /vagy ilyen jogkörű intézmények, pl. OT/	1/0
24/03	Népfront /minden szintű szervei, szervezetei/	1/0

Kódkocka sorszáma/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
25/03	KISZ /minden szintű szervei, szervezetei/	1/0
26/03	tanácsok /bármilyen szintű szervei, szervezetei/	1/0
27/03	szakszervezetek	1/0
28/03	más politikai-társadalmi intézmények, szervek, szervezetek, testületek	1/0
29/03	KSH és más társadalomtudományi adatokat szolgáltató intézmények	1/0
30/03	tömegkommunikációs eszközök /sajtó, rádió, televízió/	1/0
31/03	egészségügy /Vörös Kereszt is/	1/0
32/03	gazdasági egység	1/0
33/03	pénzügyi intézmény /OTP, ÁB/	1/0
34/03	oktatásügyi intézmény	1/0

Az ideálisnak tartott /a megcélzott/ népesedési helyzet jellemzői

35/03	minden egészséges családban van gyermek	1/0
36/03	családonként legalább 2 gyermek	1/0
37/03	családonként legalább 3 gyermek	1/0
38/03	családonként ennél is több gyermek	1/0
39/03	a lakosság összlétszáma nem csökken	1/0
40/03	a lakosság összlétszáma növekszik	1/0
41/03	a lakosság kor szerinti összetétele kedvezőbb lesz	1/0
42/03	a demográfiai hullámok mérséklődnek	1/0
43/03	nő a sokgyermekes családok társadalmi presztízse	1/0
44/03	nő az anyák presztízse	1/0
45/03	megváltozik a társadalmi tudat	1/0
46/03	a /sok/ gyermekes családok nem kerülnek előnytelen anyagi helyzetbe	1/0
47/03	a társadalmi gondoskodás egyre szélesebb körűvé és hatékonyabbá válik	1/0
48/03	elterjed a racionális családtervezés	1/0

Kódkocka sorszama/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
<u>A népesedési és szociálpolitikai intézkedések</u>		
<u>hatásai</u>		
49/03	általában beváltották a reményeket	1/0
50/03	csak részben váltották be a reményeket	1/0
51/03	egyáltalán nem váltották be a reményeket	1/0
52/03	hosszu távon is kedvezően hatottak	1/0
53/03	csak rövid távon hatottak	1/0
54/03	lényegesen nőtt a gyermekvállalási kedv és a gyermekszám	1/0
55/03	valamelyest nőtt a gyermekvállalási kedv és gyermekszám	1/0
56/03	a lakosság kor szerinti összetétele javult	1/0
57/03	a lakosság kor szerinti összetétele nem javult lényegesen	1/0
58/03	demográfiai hullámhegy keletkezett, amelyet szükségképpen hullámvölgy követ	1/0
59/03	megváltozott a szemlélet, az értékrend	1/0
60/03	negativ következményekkel jártak	1/0
<u>Nemzetközi hivatkozások</u>		
61/03	alacsony születésszámból adódó gondok nem szocialista országokban	1/0
62/03	alacsony születésszámból adódó gondok szocialista országokban	1/0
63/03	tulzott népszaporulat, tulnépesedés, népesedési gondok a harmadik világban	1/0
64/03	adminisztrativ intézkedések a népesedési gondok megoldására nem szocialista országokban	1/0
65/03	ilyen intézkedések szocialista országokban	1/0
66/03	nem adminisztrativ, ösztönző intézkedések a népesedési gondok megoldására nem szocialista országokban	1/0
67/03	ilyen intézkedések szocialista országokban	1/0

Kódkocka sorszám/ kártyaszám	Megnevezés	Kódolás módja
	<u>A cikk előadásmódja</u>	
68/03	pozitív példával illusztrál egy kivánatos fejlődési irányt	1
	negatív példával illusztrál egy nem-kivánatos fejlődési irányt	2
	egyoldaluan leír, deklarál egy álláspontot	3
	alternatívákat állít, ütköztet, vitázik, érvel	4
	a cikk nem ítélt meg ebből a szempontból	0
	<u>A cikkben említett népesedéspolitikai és szociálpolitikai intézkedések</u>	
69-70/03	első intézkedés	Kódlapra kiírni
71/03	tipusa	üres
72-73/03	második intézkedés	Kódlapra kiírni
74/03	tipusa	üres
75-76/03	harmadik intézkedés	Kódlapra kiírni
77/03	tipusa	üres
78-79/03	negyedik intézkedés	Kódlapra kiírni
80/03	tipusa	üres

VÉGE A KÓDOLÁSNAK!

A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET KUTATÁSI JELENTÉSEI

1982.

1. Népesedés és népesedéspolitika tárcaszintű középtávu kiemelt kutatási főirány /1982-1985/.
A KSH Népeségtudományi Kutató Intézet távlati tevékenységének irányelvei /1982-1990/.
2. Érték-orientációk a népesedési magatartásban.
3. A sorköteles fiatalok testi fejlettsége, biológiai, egészségi állapota /Előzetes tájékoztató/.
4. A népességelőreszámítások néhány módszertani kérdése /Előterjesztés az MTA Demográfiai Bizottságának/.
5. A demográfiai átmenet elemzésének néhány gyakorlati nehézségeiről.
6. A területi népességprognózisok előkészítése.
7. A demográfiai tudomány helyzete Magyarországon.

1983.

8. Vélemények és előítéletek az öregségről.
9. Az utolsó nagy kolerajárvány demográfiai képe Európában és az Egyesült Államokban /1872-1873/.
10. A népesedéspolitika tartalma, jellege, céljai, eszközei, hatékonysága. Nyugat-európai tapasztalatok.
11. Társadalompolitika, gazdaságpolitika, szociálpolitika, valamint a népesedéspolitika kapcsolatai a szocialista országokban.
12. Születési súly és születési hossz standard az 1973-78. évben élveszületett újszülöttek adatai alapján /angol és orosz nyelven/.
13. Fiatalkori terhesek társadalmi, demográfiai vizsgálata.
14. A népesedéspolitika eszközei, különös tekintettel a gazdasági jellegű eszközök alkalmazásának gyakorlatára és az ezekkel összefüggő nézetekre a szocialista országokban.

1984.

15. Területi népességelőreszámítás 1981-2001.
16. Családok és háztartások néhány jellemzőjének alakulása, 1981-2001.
/Előzetes változat/.
17. Társadalmi-demográfiai **prognózisok**. A Népességtudományi Kutató Intézet tudományos szemináriuma Budapest, 1983. május 17-18.
18. A családtervezési programokon kívüli népesedéspolitikai intézkedések hatása a termékenységre /angol nyelven/.
19. Települési tényezők és az öngyilkosság. Az öngyilkosság egyes demográfiai összefüggései egy összetételhatást vizsgáló elemzés eredményei.
20. A 18 éven aluli nők házasságkötéseinek néhány demográfiai jellemzője Magyarországon.
21. A népesedéssel összefüggő tudományos kutatások főbb eredményei, a jövőbeni kutatás fő irányai.
22. Budapest és Pest megye népességfejlődése, az ezredfordulóig várható tendenciák.

1985.

23. Veszélyeztetett gyermekek szocializációjának vizsgálata a családtípusok kialakításával.

Statisztikai Kiadó Vállalat
Felelős vezető: Kecskés József igazgató
Nyomdaüzem - 85-5838-10
Formátum: A/4 Terjedelem: 7 (A/5) iv